R O S M E R S H O L M.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Narodno gledališče
ARHIV
v Ljubljani

Drama v štirih dejanjih.

Spisal Henrik Ibsen. Preložil Etbin Kristan.

O S E B E:

IVAN ROSMER, osestnik na Rosmersholmu; bivši župnik.

REBEKA WEST

REKTOR KROLL, Rosmerjev svak

ULRIK BRENDEL

PETER MORTENSARD

HELSETH, gospodinja na Rosmersholmu.

Godi se a Rosmersholmu, stari grajščini blizu malega primorskega mesta na zapdnem Norvežkem.

xxxxxxxx

PRVO DEJANJE.

Prostorna, po starem, a prijetno urejena soba na Rosmersholmu. Desno spredaj ob steni peč, okrašena z brezovimi vejicami in s cvetlicami. Nekoliko nazaj vrata. Zadej dvodelna vrata v presobje. Na levi okno; pred oknom mizica s cvetlicami in drugimi rastlinami. Blizu peči miza, zofa in naslonjači. Po stenah starejše in novejše podobe pridigarjev, uradnikov in častnikov v uniformah. Okno je odprto, tudi vrata v predsobje in zunanja vrata. Vidi se staro drevje drevoreda, ki drži k hiši.

Letni večer. Solnce je že zašlo.

Rebeka WEST Sedi na naslonjaču pri oknu in veze velik bel šal, ki je že skoraj gotov. Semtertje pogleda skozi okno, iščoča med cvetlicami prostora za oči. Z desne pride gospa HELSETH.

HELSETH: Gospodična, zdaj bi pač lahko tako polagoma pogrnila za večerjo?

REBEKA: Le pogrnite; gospod pastor pride kmalu.

HELSETH: Ali ne piha tam, kjer sedite?

REBEKA: Malo že. Prosim, zaprite.

HELSETH: /zapre vrata iz predsobja; potem gre k oknu. Pogleda skozi okno in hoče zapreti/ Ali ne gre tamle gospod pastor?

REBEKA: /hitro/ Kje? /vstane/ Da, on je. /za zaveso/ Stopite na stran. Ni treba da bi naju videl.

HELSETH: Pomislite, gospodična! Sedaj hodi že spet po poti mimo mlina.

REBEKA: Mimo mlina je šel tudi predvčerajšnjim. /gleda med zastorom skozi okno/ Sedaj bi pa le rada videla.

HELSETH: Ali se upa čez brv?

REBEKA: Saj to bi rada videla. /kratka pavza/ Ne, obrnil se je. Zopet gre okoli. /Gre od okna/ Tak ovinek!

HELSETH: E, moj Bog, verjamem, da je gospodu pastorju hudo, stopiti na to brv! Kjer se je kaj takega zgodilo -

REBEKA: /zloži svoje delo/ Na Rosmersholmu se ljudje dolgo oklepajo mrličev.

HELSETH: Jaz mislim, da se mrliči tako dolgo oklepajo Rosmersholma.

REBEKA: /jo pogleda/ Mrliči?

HELSETH: Da; kakor da se ne morejo popolnoma ločiti od onih, ki so jih

tukaj zapustili,

REBEKA: Odkod vam prihaja taka misel?

HELSETH: Čemu bi pa sicer prihajal beli konj?

REBEKA: Kaj pa je pravzaprav s tem belim konjem, draga gospa Helseth?

HELSETH: Oh, saj ni da bi govorili o tem. Vi itak ne verujete v take reči.

REBEKA: Kaj vi verujete?

HELSETH: /zapira okno/ O, gospodična, ne maram, da bi se mi smejali./Gleda skozi okno/ Ampak - ali ni zopet pastor na mlinski poti?

REBEKA: /pogleda/ Tisti-le moški? /stopi k oknu/ Saj to je rektor.

HELSETH: Res, rektor je.

REBEKA: To je pa krasno! Le pazite: k nam gre.

HELSETH: Res naravnost čez brv gre. In vendar je bila njegova rodna sestra. Gospodična, sedaj grem pa res pogrinjat./Odide/

REBEKA: /stoji nekaj časa pri oknu; potem pozdravi in smehljaje pokima- Temni se. Rebeka se obrne na desno, kamor je odšla gospa Helseth./ Draga gospa Helseth, poskrbite, da pride kaj posebno dobrega na mizo. Saj veste, kaj ima rektor rad.

HELSETH: /zunaj/ Prav, gospodična, brez skrbi.

REBEKA: /odpre vrata v predsobje/ Torej vendar enkrat! Prisrčno pozdravljeni, dragi rektor!

KROLL: /odloži palico v predsobi/ Hvala. Torej vam nisem nadležen?

REBEKA: Vi? Da vas ni sram!

KROLL: /vstopi/ Vedno ljubeznjivi. /Oziraje se/ Rosmer je v svoji sobi?

REBEKA: Ne, ~~izprehaja se, pa~~ je izostal dalje nego navadno. Pa mora kmalu priti./Pokaže na zofo/ ~~Dotlej~~ sedite, prosim.

KROLL: /odloži klobuk/ Hvala lepa! /Sede in gleda po sobi/ Kako lepo in prijetno ~~ste uredili staro sobo~~. Povsod cvetlice!

REBEKA: Rosmer ima tako rad sveže, žive cvetlice.

KROLL: ~~Pa vi tudi, ali ne?~~

REBEKA: Da, ~~zde se mi tako nebeško opojne~~. Prej smo se morali ~~xxxxxxxxx~~ temu veselju odrekati.

KROLL: /žalostno kima/ Uboga Beata ni mogla prenašati cvetličnih dišav,

REBEKA: Tudi barv ne; zmerom je bila kar omamljena od njih.

KROLL: Dobro se spominjam tega. /Z jasnejšim glasom/ Kako pa je sicer kaj tukaj?

REBEKA: Vse gre tukaj po tihem in po navadi: Dan je dnevu enak.- Kako pa Vam v mestu? Vaši gospej?

KROLL: Ljuba gospodična, ne govoriva o tem. V družini je zmerom kaj, kar ni kakor bi moralo biti. Zlasti v takih časih, kakoršne imamo sedaj. /kratka pavza/

REBEKA: /sede na naslonjač poleg zofe/ Zakaj vas pa ni bilo ob počitnicah niti enkrat k nam?

KROLL: No saj ne moreš kar tako ljudem v hišo ~~pasti~~...

REBEKA: Če bi vedeli, kako smo vas pogrešali.

KROLL: - pa sem bil tudi na potovanju.-

REBEKA: ~~Da, teh par tednov.~~ Bili ste tudi na ljudskih shodih?

KROLL: /kima/ Da - kaj pravite? Ali bi bili kdaj verjeli, da bom na stara leta še političen agitator? Kaj?

REBEKA: /smehljaje/ Tako pomalem ste že odnekdaj agitirali, gospod rektor.

KROLL: No, da - tako, za svojo zabavo. ~~Toda~~ zdaj bo resno. -Ali berete kaj radikalne časopise?

REBEKA: Res, dragi rektor; ne bom tajila -

KROLL: Draga gospodična, saj nič ne ugovarjam. Vsaj nič, kar se tiče vas.

REBEKA: Tudi meni se zdi tako. Saj človek mora sčasoma vedeti, kaj se godi.

KROLL: Sploh pa ne zahtevam od vas, ki ste dama, da bi zavzeli odločno stališče v meščanskem sporu - skoraj bi dejal, v meščanski vojni, ki divja pri nas. Vsekakor ste čitali, kako se je zljubilo gospodom od"ljudstva" obregati se ob me? Kakšnih nesramnosti so si dovolili?

REBEKA: Zdi se mi, da ste jim tudi vi prav krepko kazali zobe.

KROLL: Seveda sem, priznam, Kajti zdaj mi je zadišala kri. Bodo že čutili, da nisem mož, ki bi jim mirno nastavljal lice.../prestriže si besedo/ Ne, ne lotevajmo se nocoj tega nesramnega in zoprnega predmeta.

REBEKA: Pustiva torej, dragi rektor.

KROLL: Povejte mi rajši, kako se počutite na Rosmersholmu, odkar ste sami. Odkar je naša uboga Beata -

REBEKA: ~~No da, se precej dobro. Seveda,~~ V marsikaterem oziru je ostala za njo praznoga, in hrepenenje in žalost tudi, seveda. Sicer pa -

KROLL: Ali nameravate ostati tukaj, mislim - trajno?

REBEKA: Oh, dragi rektor, prav ničesar ne nameravam. Sčasoma sem se tu tako udomačila, da se mi zdi, kakor da sploh tičem sem.

KROLL: Tudi meni bi se zdelo tako.

REBEKA: In prav rada ostanem tu, dokler se zdi gospodu Rosmerju, da kaj prispevam k njegovi udobnosti.

KROLL: /jo gleda ginjen/ Veste - nekaj vzvišenega je v ženski, ki žrtvuje drugim vso svojo mladost.

REBEKA: Oh, zakaj pa naj bi bila živela sicer?

KROLL: Najprej ta večna nadloga s svojim hromim, neznosnim rednikom -

REBEKA: ~~Le ne mislite, da je bil~~ doktor West je bil gori v Finmarkah tako neznosen. Grozna pomorska potovanja so ga potrla. Potem seveda, ko smo se preselili sem, potem je prišlo pač še nekoliko težkih let, preden je ~~bil odrešen.~~ umrl.

KROLL: Kaj vam niso bila leta, ki so prišla potem, še težja?

REBEKA: Ne, kako le ~~morete tako govoriti~~? Saj sem imela Beato tako od srca rada. Revi je bilo tako zelo treba skrbne nege in obzirne družbe.

KROLL: Kako sem vam hvaležen, da govorite o njej tako prizanesljivo in blago.

REBEKA: /se mu primakne/ ~~Dragi rektor~~, tako prisrčno pravite to, da sem prepričana: Na dnu vaše duše ni nič nevolje.

KROLL: Nevolje? Kaj mislite s tem?

REBEKA: Kaj bi bilo tako čudno, če bi vam bilo neprijetno, ko vidite mene, tujko, kako gospodinjim na Rosmersholmu?

KROLL: Kako vam le more -

REBEKA: Torej ni tako? /Poda mu roko/ Prisrčna hvala, dragi rektor.

KROLL: Odkod vam je prišla taka misel?

REBEKA: Zbala sem se, ker ste tako poredkoma prihajali k nam.

KROLL: To ste bili pa na jako napačnem sledu, gospodična Westova! In poleg tega se ni v stvari sami nič izpremenilo. Saj ste tekom vseh zadnjih, nesrečnih let uboge Beate le vi oskrbovali vse v hiši-

REBEKA: To je bilo le bolj nekakšno regentstvo v imenu gospodinjinem.

KROLL: Bodi že kakorkoli.-Veste, gospodična Westova, jaz ne bi prav nič ugovarjal, če bi vi - pa kaj takega reči se ne spodobi -

REBEKA: Kaj mislite?

KROLL: Če bi se tako naredilo, da bi stopili na prazno mesto -

REBEKA: Jaz sem na mestu, ki si ga želim, gospod rektor.

KROLL: V stvari seveda, ne pa po -

REBEKA: /seže mu resno v besedo/ ~~Bežite~~, gospod Kroll. Kako morete zbijati šale o tako resnih rečeh?

KROLL: Da, da, naš ljubi Rosmer se je pač lahko zakonskega stanu do grla naveličal-Pa vendar -

REBEKA: Veste, kaj zdaj se vam bom pa kar smejala -

KROLL: In vendar - povejte mi, gospodična Westova,če smem vprašati -koliko let imate pravzaprav?

REBEKA: V mojo sramoto bodi povedano - devetindvajset, gospod rektor; v tridesetem sem.

KROLL: No,da - in Rosmer? Koliko jih utegne?imeti on? Počakajte.Za pet let je mlajši od mene. Torej najmanj triinštirideset. Po mojem se to krasno ujema.

REBEKA: /vstane/ Da, seveda seveda. Izvrstno se ujema. Ali ostanete pri čaju z nami?

KROLL: Hvaležno sprejemam. Namenil sem se tako intako ostati nekoliko časa tukaj; zakaj zmeniti se moram z našim ~~dobrim~~ prijateljem o važni stvari.In da ne dobite ~~zopet~~ norčavih misli, gospodična Westova, bom prihajal ~~zopet~~,kakor nekdaj,prav pogostoma sem.

REBEKA: Da, da le prihajajte./stiska mu roke/ Hvala vam, resnično,dober človek ste.

KROLL: /nekam jezljivo godrnjaje/ Tako? Doma kaj takega ne slišim.

/Ivan Rosmer vstopi z desne/

REBEKA: Gospod Rosmer, ali vidite, kdo sedi tukaj?

ROSMER: Gospa Helsethova mi je ~~že~~ povedala. /Kroll je vstal/

ROSMER: /blago, polglasno, stiskaje mu roke/ Bodi ~~zopet~~ pozdravljen v moji hiši, ~~dragi Kroll~~./Položi mu roke na rame in mu gleda v oči/

Dragi, stari prijatelj! Vedel sem, da bo med nama prejalislej zopet vse,kakor nekdaj.

KROLL: No, veš kaj, ljuba duša, kaj je tudi tebe obsedla blazna domišljija, da med nama ni vse v redu?

REBEKA:/Rosmerju/ Da, pomislite, kako dobro, da je bila le domišljija.

ROSMER:Ali res? Zakaj si se nam pa tako povsem odtegnil?

KROLL: /resno in tiho/ Ker nisem hotel prihajati k tebi kakor živ spomin na Tvoja nesrečna leta, kakor spomin na njo, ki je končala v mlinskem potoku.

ROSMER:~~To je bilo veliko rahločutje. Saj~~ ti si vedno tako obziren.Ampak zaradi tega ni bilo treba izostajati.~~-Pridi,sediva na zofo.Ne,~~ misel na Beato mi ni mučna.Vsak dan se razgovarjamo o njej. Za nas spada takorekoč še v hišo.

KROLL: Zares?

REBEKA:/prižiga svetilko/ Prav res.

ROSMER:To je vendar umevno. Oba sva jo imela tako rada.~~In Rebeka~~-gospodična Westova, kakor tudi jaz, se zavedava, da sva storila za ubogo mučenico, kar sva le mogla. Mičesar si nimava očitati.Zato je meni tako ~~milo in mehko~~, kadar pomislim na Beato.

KROLL: Dragi, krasni ljudje! Odslej pridem vsak dan k vam.

REBEKA:/sede na naslonjač/ Da, le glejte, da ostanete mož beseda.

ROSMER:/polagoma/ Veš, Kroll, od srca bi si bil želel, da se ne bi bilo najino občevanje nikoli prekinilo. Odkar se poznava,si bil moj stalni svetovalec.Že izza dijaških let.

KROLL: Da,da; in prav zelo sem cenil to.-Ali gre sedaj za kaj posebnega?

ROSMER:Marsikaj je, o čemur bi rad s teboj govoril ~~brez pridržka~~.Tako prav od srca.

REBEKA:~~Da, kajne, gospod Rosmer?~~ Tudi meni se zdi, da bi bilo treba - med starimi prijatelji...

KROLL: Ah, res mi lahko verjameš, da je še več reči, ki bi se jaz rad s teboj pogovoril o njih, saj sedaj, ~~ko veš,~~ sem postal aktiven politik.~~ROSMERKI~~

ROSMER:Da, vem. Kako se je to pravzaprav zgodilo?

KROLL: Moral sem. Moral, po vsej sili. Dandanes je nemogoče, da bi ostal človek še dalje brezdelen opazovalec. Sedaj ko so žal dospeli radikalci na krmilo - sedaj je skrajni čas. Zato sem tudi v mestu pregovoril mali krog svojih prijateljev, da so se tesneje strnili. Pravim, ti, skrajni čas je.

REBEKA: /se smehlja/ Ali ni pravzaprav že malce prepozno?

KROLL: Brez dvoma bi bili danes na boljšem, da smo že prej zajezili tok. Toda kdo naj bi bil slutil, kaj pride? Jaz nikakor ne. /Vstane in hodi po sobi/ Sedaj so se mi pa resnično odprle oči; kajti uporni duh je prodrl že celo v šolo.

ROSMER: V šolo? Pa vendar ne v tvojo šolo?

KROLL: Je, jé. Prav v mojo šolo. Kako se ti zdi to? Zasledil sem, da imajo fantje v najvišjem razredu - to se pravi, nekateri fantje - že več nego pol leta tajno društvo in da so naročeni na Mortensgardov časopis.

REBEKA: "Svetilnik!"

KROLL: Da, ali ne - kaj zdrava duševna hrana za bodoče uradnike? Ampak najbolj žalostno je to, da so se zarotili baš najbolj nadarjeni dečki zoper mene. Samo puhloglavci in lenuhi se ne udeležujejo.

REBEKA: Ali si to tako k srcu ženete, rektor?

KROLL: Kako bi ne? Če vidim, da se tako zajezuje delo mojega življenja. /Tišje/ Toda malo da nisem rekel, da naj bi to se bilo, kakor je že. Ampak sedaj pride najhujše. /Ozre se/ Saj ni nikogar, ki bi poslušal za vrati?

REBEKA: Kje neki!

KROLL: Šujta torej, da prodira nesloga in upor že v moj lastni dom. Skalili so mir in pokoj mojega družbinskega življenja.

ROSMER: /vstane/ Kaj praviš? Doma, pri tebi -?

REBEKA: /stopi k rektorju/ Ali, dragi prijatelj, kaj se je pa zgodilo?

KROLL: Ali verjameta, da moji lastni otroci -. Skratka, Laurits je načelnik šolske zarote. Hilda pa je izvezla rdečo mapo, da shranjuje v njej "Svetilnik".

ROSMER: Nikdar bi se mi ne bilo sanjalo, da bi pri tebi - v tvoji hiši -

KROLL: I, komu naj bi se bilo sanjalo, kaj takega? V moji hiši, kjer sta

vedno vladala sed in poslušnost -.Kjer je bila doslej le ena složna volja -

REBEKA: Kako pa gleda vaša soproga na vse to?

KROLL: Vidite, to je pa najbolj neverjetno. Ona, ki je bila ves čas svojega življenja v velikih in v malih rečeh mojega mnenja in je odobravala vse moje nazore, celo ona se nagiba v marsičem na stran otrok. In potem pripisuje meni krivico za to, kar se je zgodilo. Pravi, da tiraniziram mladino. Prav kakor da to ni potrebno.In tako imam ~~neslogo~~ moža v hiši. Seveda govorim o tem čim manj. Tako se najbolje potlači./hodi po sobi/ Oh, da, da, da. /Prekriža roke na hrbtu, postavi se k oknu in gleda vun/

REBEKA: /se približa Rosmerju in mu pravi potihem, naglo, ne da bi rektor opazil/ Stori zdaj!

ROSMER: /enako/ Ne nocoj.

REBEKA: /kakor prej/ Prav nocoj. /Dela, kakor da ima opravka pri svetilki/

KROLL: /gre zopet v ospredje/ ~~Da~~, dragi moj ~~Rosmer~~, sedaj ~~torej~~ veš, kako je vrgel duh časa svoje sence na moje domače življenje in na moje delo. In proti temu škodljivemu, ~~poguboncmu~~, razdirajočemu duhu časa naj bi se ne bojeval, kjerkoli ga zasačim? Za ta boj sem se trdno odločil. S pisavo in z besedo.

ROSMER: Ali upaš, da na ta način kaj opravis?

KROLL: Vsekakor hočem kot državljan izpolniti svojo ~~vojniško~~ dolžnost in zdi se mi, da je vsak rodoljubno misleči in za dobro stvar skrbeči mož dolžan, storiti to. Glej - prav zaradi tega sem nocoj prišel k tebi.

ROSMER: Ali - dragi prijatelj,kaj misliš? -Kaj naj jaz -?

KROLL: Ti moraš svojim starim prijateljem pomagati. Priklopiti se nam moraš. Sodelovati, kakor veš in znaš.

REBEKA: Toda, rektor Kroll, saj veste, kako malo volje ima gospod Rosmer za take reči.

KROLL: Sedaj mora poskusiti, kako bi to slabo voljo premagal. Ti zaostajaš, Rosmer. Zakopal si se v svoje zgodovinske zbirke. Bog obvaruj - vsa čast rodovnikom in vsemu, kar visi ob njih. Ampak sedanja doba ni primerna za take opravke. Še misliti si ne moreš, kaj vre po deželi.

Skoraj bi bil dejal: Vsak pojem je postavljen na glavo. Orjaško delo bo, da se vse te zmote potrebijo.

ROSMER: Tudi jaz mislim tako. Ali take vrste, delo ni in ni zame.

REBEKA: Pa meni se tudi zdi, da je z gospodom Rosmerjem taka, da ogleduje reči v življenju z bolj odprtimi očmi, nego prej.

KROLL: /osupne/ Z bolj odprtimi očmi?

REBEKA: Da, bolj svobodno, nepristransko.

KROLL: Kaj se pravi to, Rosmer? Ti pač ne moreš biti tako slaboten, da bi Te zaslepil slučaj, kakršen je ta, da so začasno zmagali voditelji velike tolpe?

ROSMER: ~~Dragi prijatelj, saj~~ veš, kako malo razumem politiko. Vendar pa se mi zdi, da je prišlo v zadnjih letih ~~takorekoč~~ več samostojnosti v mišljenje posameznika.

KROLL: In to smatraš kar tako za dobro? Sicer se pa temeljito motiš prijatelj! Le ozri se, kakšni so nazori, ki veljajo med radikalci, tukaj na deželi, kakor v mestu. Prav nič drugačni niso od modrosti, ki jo oznanjuje "Svetilnik".

REBEKA: Da, Mortensgard ima v tem kraju velik vpliv na ljudi.

KROLL: Čudno res - Človek s tako umazano preteklostjo. Človek, ki je bil zaradi nenravnostnega razmerja odstavljen od učiteljevanja- Tak človek se upa nastopati kot narodni voditelj! Pa mu gre! Resnično uspeva! Slišal sem, da hoče svoj list povečati. Iz zanesljivega vira vem, da išče spretnega sotrudnika.

REBEKA: Le čudno se mi zdi, da mu vi in vaši prijatelji ne postavite ničesar nasproti.

KROLL: Prav to je, kar hočemo sedaj. Danes smo kupili "Uradni list"! Zaradi nakupa ni bilo težav. Ampak - /se obrne k Rosmer/ to je tisto zaradi česar sem prišel k tebi ~~pravzaprav~~. Z vodstvom - z žurnalističnim vodstvom je težava. Povej mi, Rosmer, ali se ne bi dobri stvari na ljubo odločil, da bi prevzel vodstvo?

ROSMER: /skoro ustrašen/ Jaz!

REBEKA: Kako morete kaj takega misliti.

KROLL: Da se plašiš ljudskih shodov in da se ne maraš nastavljati brutalnostim, ~~ki so tam v navadi~~, to je ~~navsezadnje~~ umljivo.

Toda delovanje urednika v zatišju, ~~ali meri~~...

ROSMER: Ne, ne, dragi prijatelj, tega ne smeš zahtevati od mene.

KROLL: Saj bi se sam prav rad poskusil tudi v to smer- Toda presegalo bi moje moči- Preobložen sem že itak z neštevilnimi opravki.-Tebe pa ne ovira nobeno službeno delovanje.-Mi drugi bi Ti seveda pomagali, ~~kolikor bi mogli~~.

ROSMER: Ne morem, Kroll, nisem za tako rabo.

KROLL: Ti da ne bi bil? Prav to si, dejal, ko ti je oče poskrbel službo.

ROSMER: Prav sem imel. Zato sem jo tudi pustil.

KROLL: O, le bodi tako spreten urednik, kakor si bil pridigar, pa bomo zadovoljni.

ROSMER: Dragi Kroll, sedaj ti pravim enkrat za vselej: ne prevzamem.

KROLL: No, torej nam pa vsaj posodiš svoje ime.

ROSMER: Moje ime?

KROLL: Da, že ime Ivana Rosmerja bo pridobitev za list. Kar nas je drugih, veljamo itak za izražene strankarje. Jaz sam, kakor slišim, sem razupit za strašnega fanatika. Zato ne moremo pričakovati,da bi list našel z našim lastnim imenom pot med zapeljane množice. Ti pa si se vedno prepirom odtegoval. Tvoje blago, plemenito mišljenje - Tvojo nedotakljivo poštenost - vse to pozna in čisla svet daleč na okrog. Pa spoštovanje in ugled, ki ti ga daje prejšnji duhovniški položaj. In končno častitljivost Tvojega rodbinskega imena - -

ROSMER: O, rodbinsko ime -

KROLL: /pokazuje na slike/ Rosmerji na Rosmersholmu -duhovniki in častniki. Visoki uradniki. Sami korektni poštenjaki. Rod, ki prebiva že par stoletij tukaj in je že skoraj toliko časa prvi v okraju. /Položi mu roko na ramo/ Rosmer, dolžan si sebi in tradicijam svojega rodu,da sodeluješ in braniš, kar se je doslej priznavalo za dobro v naši družbi. /Obrne se/ Kaj pravite vi,gospodična Westova?

REBEKA: /se tiho smehlja/ Dragi rektor, ne morem vam povedati,kako smešna se mi zdi vsa ta stvar.

KROLL: Kaj?! Smešna?

REBEKA: Res! Kajti sedaj vam hočem naravnost povedati - -

Narodno gledališče * ARHIV * Ljubljana

ROSMER: Ne, ne, nikar! Zdaj ne!

KROLL: /pogleduje zdaj njo, zdaj njega/ Kaj, za božji svet draga prijatelja-
Hm!

/Gospa Helsethova pride z desne/

HELSETH: Na hodniku je nekdo. Pravi, da bi rad k gospodu pastorju,

ROSMER: /odleglo mu je/ ~~A, tako~~. Prosim, naj pride.

HELSETH: Sem v sobo?

ROSMER: Da.

HELSETH/: Pa ni videti tak, da bi ga bilo pustiti v sobo.

REBEKA: Kakšen pa je, gospa Helseth?

HELSETH: No, posebno čeden ni, ~~gospodična~~.

ROSMER: Ali ni povedal, kako mu je ime?

HELSETH: Da, zdi se mi, da je rekel Ulrik Hekman ~~ali tako~~.

ROSMER: Nikogar ne poznam tega imena.

HELSETH: ~~In potem pravi, še da mu je Ulrik ime~~.

ROSMER: /osupnjen/ Ulrik - Hetman. Ali je dejal tako?

HELSETH: Da, Hetman je rekel.

KROLL: To ime sem pa že slišal.

REBEKA: Saj tako se je ponavadi podpisaval tisti čudni -

ROSMER: /Krollu/ Ulrika Brendla pisateljsko ime.

KROLL: Izgubljeni Ulrik Brendel! Res.

REBEKA: Torej je še živ ?

ROSMER: Mislil sem, da potuje z neko gledališko družbo.

KROLL: Zadnje kar sem slišal o njem, je bilo, da sedi v prisilni delavnici.

ROSMER: Prosite ga, naj pride, gospa Helseth.

HELSETH: ~~Da, da~~. /Odide/

KROLL: Kaj hočeš res pustiti tega človeka v svojo sobo?

ROSMER: O, saj veš, da mi je bil nekaj časa učitelj.

KROLL: Da, vem, da ti je natlačil polno puntarskih nazorov v glavo in da
ga je tvoj oče z bičem izgnal iz hiše.

ROSMER: /britko/ Oče je bil tudi v svoji hiši major.

KROLL: Še v grobu mu bodi hvaležen za to, dragi moj Rosmer.

/Gospa Helseth odpre Ulriku Brendlu desna vrata, odide in zapre
za seboj. Brendl je vznesene postave, nekoliko shujšan, toda gibčen

in spreten. Lasje in brada so osiveli. Suknja je oguljena,čevlji slabi. Srajce se ne vidi,Na rokah ima stare črne rokavice. Mehak klobuk ima stlačen pod pazduho.V roki palico/

BRENDEL:/je najpoprej nesiguren, potem gre hitro do rektorja in mu ponudi roko/ Dober večer, Johannes.

KROLL: Dovolite -

BRENDEL:Kaj ne da nisi mislil, da me boš še kedaj videl? Pa še med temi zoprnimi stenami -?

KROLL: Oprostite - /pokaže z roko/ Tam -

BRENDEL: /se obrne/ Saj res. Tukaj je. Johannes - fant moj - Ti, ki sem te imel najrajši -!

ROSMER: /mu stisne roko/ Moj stari učitelj.

BRENDEL: Kljub nekim spominom nisem hotel iti mimo Rosmersholma, ne da bi se nahitro oglasil.

ROSMER: Prisrčno ste ~~tukaj~~ dobrodošli.Verjemite mi.

BRENDEL: Aj, ta mična dama -? /Pokloni se/ Seveda gospa proštova.

ROSMER: Gospodična Westova.

BRENDELJ:Pač bližja sorodnica. In neznanec tam -? Vidim,vidim,sobrat po poklicu.

ROSMER: Ravnatelj Kroll.

BRENDEL: Kroll? Kroll? Čakaj! Ali niste v mladih letih studirali filologije?

KROLL: Da, seveda.

BRENDEL: Goddam, torej sem te pa vendar poznal!

KROLL: Oprostite mi -

BRENDEL: Kaj nisi bil -

KROLL: Oprosti mi -

BRENDEL:- eden tistih krepostnih trabantov, ki so me pahnili iz diskusijskega društva?

KROLL: To je že mogoče. Prptestiram pa zoper vsako bližje znanstvo.

BRENDEL:No,no. As you like it, gospod doktor. Saj je vseeno.Ulrik Brendel ostane le to, kar je.

REBEKA: Ste se namenili v mesto, gospod Brendel?

BRENDEL:Gospa pastorjeva je uganila.Od časa do časa sem prisiljen,biti bitko za svoj obstanek.Ne rad: toda - ~~enfin~~ - sila potrebe -

ROSMER: Dragi gospod Brendel ali vam lahko sčimerkoli postrežem? Kakorkoli mislim -

BRENDEL: Ha, tak predlog? Mar hočeš oskruniti čisto vez, ki naju združuje? Nikdar Johannes, nikdar.

ROSMER: Kaj pa nameravate v mestu? Le verjemite mi, da vam ne bo lahko -

BRENDEL: Le prepusti to skrb meni, dragi moj. Kocke so padle. Kakor me vidiš pred seboj, sem na velikem popotovanju. Večje je nego so bili vsi moji dodesanji pohodi. /Rektorju Krollu/ Ali si smem dovoliti vprašanje, gospod profesor - ~~entre nous~~ - če je v vašem spoštovanem mestu kakšen vsaj kolikottoliko dostojen, ugledem in obširen prostor za shod?

KROLL: Največja je dvorana delavskega društva.

BRENDEL: Ali imate, gospod docent, kak kvalificiran upliv v tem gotovo zelo koristnem društvu?

KROLL: S tem društvom nimam nič opraviti.

REBEKA: /Brendlu/ Obrniti se morate na Petra Mortensgarda.

BRENDEL: Pardon, madame, kakšen idiot pa je to?

ROSMER: Zakaj pa naj bi bil idiot?

BRENDEL: Ali ne slišim že iz imena, da je plebejsko.

KROLL: ~~Tega odgovora bi ne bil prišakoval.~~ pričakoval.

BRENDEL: Toda premagam se. Druge pomoči ni. Če je človek - kakor jaz - na točki, kjer se obrača življenje - Sklenjeno je. Poiščem si stika s tem človekom, začnem direktna pogajanja.

ROSMER: Ali ste za resnično na odločilni točki v življenju?

BRENDEL: Ali ne ve moj dragi učenec, da stoji Ulrik Brendel vselej resnično tam, kjer stoji? - Da, sedaj oblečem novega človeka. Popustim dosedanjo rezervirano zdržnost -

ROSMER: Kaj?

BRENDEL: S krepko roko posežem v življenje. V ospredje stopim. Nastopim. Vi-harna doba solnčnega povrata je, ki dihamo v njej. - Sedaj položim svoj delež na žrtvenik svobode.

KROLL: Mar hočete tudi Vi -?

BRENDEL: Ali pozna tukajšnje občinstvo natančneje moje posamezne spise?

KROLL: Ne, odkritosrčno moram priznati, da -

REBEKA: Jaz sem razne čitala. Moj rednik jih je imel.

BRENDEL: Lepa gospodična, tratili ste svoj čas. To je ničvredna šara, Vam pravim.

REBEKA: Tako -?

BRENDEL: Kar ste čitali, da. Mojih najznamenitejših del ne pozna živa duša. Nihče - razven mene.

REBEKA: Kako to?

BRENDEL: Ker niso napisana.

ROSMER: Ali dragi gospod Brendel -

BRENDEL: Saj veš Johannes moj, da sem nekak sybarit Gourmand. ~~Bil sem tak,~~ kar sem živ. Rad uživam v samoti. Tedaj uživam dvakratno. Ne - dvajsetkratno. Vidiš, kadar so priplavale zlate sanje nadme - me obkrožale - kadar so se porajale v meni nove, trmoglave, mogočno kolobareče misli - šumele okrog mene s silnimi krili - tedaj sem jih oblikoval v pesmi, v prvide, v slike - Tako - v velikih obrisih, razumeš?

ROSMER: Da, da.

BRENDEL: Oj, kako sem užival razkošje! Zagonetno blaženost oblikovanja - tako v velikih obrisih, kakor pravim - priznanje, hvalo, slavo, lovorjev venec - vse, vse sem grabil z razprtimi rokami, trepetajočimi od veselja. V svojih tajnih domišljijah sem se opajal z radostjo -ah- tako nebesko visoko....

KROLL: Hm!

ROSMER: A napisali niste nikdar-?

BRENDEL: Ne besede. To plehko pisarsko rokodelstvo se mi je vedno strašno upiralo. A čemu tudi naj bi svoje lastne ideale profaniral, če sem jih lahko užival sam, v vsej čistoti? Toda sedaj jih ~~xrxtx~~ žrtvujem. Resnično, tako mi je pri srcu kakor materi, ki polaga svoje mlade hčerke ženinom v naročje. Pa vendar jih žrtvujem; žrtvujem jih na oltarju osvoboditve. Cela vrsta oblikovno dovršenih predavanj -po vsej deželi! -

REBEKA: /živahno/ S tem se kažete velikega, gospod Brendel. Žrtvujete najljubše, kar imate.

ROSMER: Edino.

REBEKA: /pogleda pomenljivo Rosmerja/ In koliko jih je, ki bi storili to? Ki bi se upali?

ROSMER: /povrne njen pogled/ Kdo ve?

BRENDEL: Shod oživi. To mi osveži srce - in okrepča voljo. In tako pristopim k dejanju. Toda še nekaj./Rektorju/ Ali mi ne morete povedati, gospod preceptor -če je v mestu kakšno društvo zmernosti? društvo popolne zmernosti? Seveda je.

KROLL: Da na službo, Sam sem načelnik.

BRENDEL: Kot da vam nisem tega z obraza bral! No, tedaj ni nemogoče, da pridem k vam in se zapišem za teden dni.

KROLL: Oprostite - na teden dni ne sprejemamo udov.

BRENDEL: Na zdravje, gospod pedagog, Ulrik Brendel ni takih društev nikoli nadlegoval. /Obrne se/ Toda ne smem se predolgo muditi v tej hiši, ki je tako bogata s spomini. V mesto moram, da si poiščem primerno stanovanje. Upam, da je tam pač kak pošten hotel.

REBEKA: Ne bi li popili kaj toplega, preden odidete?

BRENDEL: Kakšne vrste toplega, milostiva?

REBEKA: Čašo čaja, ali -

BRENDEL: Hvala radodarni gospodičnji te hiše; toda ne izkoriščam rad privatne gostoljubnosti./pozdravi z roko/ Zdravstvujte, gospoda! /gre do vrat, tam se pa obrne/ Ah res, Johannes - pastor Rosmer - ali bi ne storil svojemu staremu učitelju usluge zaradi ~~tsrz~~ starega prijateljstva?

ROSMER: Od srca rad.

BRENDEL: Dobro. Posodi mi torej - za dan, ali dva - zlikano srajco.

ROSMER: To je vse?

BRENDEL: Kajti, vidiš, peš potujem.-to pot.Kovčeg pošljejo za menoj.

ROSMER: Da. Ali ne potrebujete ničesar več?

BRENDEL: Da, veš - morda lahko utrpiš kakšno starejšo obnošeno letno suknjo.

ROSMER: Da, da. Seveda lahko.

BRENDEL: In ker sodi k suknji par postenih čevljev. -

ROSMER: Tudi to se najde. Čim izvemo vaš naslov pošljemo vse stvsri v me-

sto.

BRENDEL: Tega pa ne. Nič sitnosti ne zaradi mene. Te malenkosti vzamem kar seboj.

ROSMER: Dobro, dobro. Prosim stopite z menoj?

REBEKA: Pustite rajši mene. Jaz in gospa Helseth že vse poskrbiva.

BRENDEL: Nikdar ne dovolim, da bi ta distingvirana dama -

REBEKA: Ah kaj! Le pridite gospod Brendel! (odide na desno)

ROSMER: (zadrži Brendla/ Povejte mi - ali Vam ne morem postužiti še s čim

BRENDEL: Res ne vem, kaj bi moglo biti to. Gromska strela - saj res ! - Johannes - ali imaš slučajno osem kron pri sebi?

ROSMER: Poglejmo./odpre listnico/ Tukaj sta dva bankovca po deset kron.

BRENDEL: Da, da, vseeno je, lahko ju vzamem. V mestu mi zmenjajo to kjerkoli.Tačas pa hvala.Da ne pozabiš,dva desetaka sem dobil.Lahko noč,dragi,edini fant moj! Lahko noč, častiti gospod! /odide desno, kjer se Rosmer poslovi in zapre vrata za njim/

KROLL: Oče nebeški! - To je toraj Ulrik Brendel, ki so si nekdaj ljudje od njega - toliko velikega obetali!

ROSMER: /tiho/ Imel je vsaj toliko poguma, da je živel svoje življenje po lastni glavi.In to se mi zdi je tudi nekaj.

KROLL: Kaj? Tako življenje kakor njegovo! Skoraj bi si mislil,da je on prav mož, ki bi še enkrat zmešal tvoje pojme.

ROSMER: O ne! Sedaj sem v vsakem oziru s seboj na jasnem.

KROLL: Ah, da bi le bilo tako,dragi Rosmer. Zakaj ti si izvanredno sprejemljiv za zunanje vtiske.

ROSMER: Sediva, potem se pomenim s teboj.

KROLL: Le, tako bo prav./sedeta na zofo/ /kratek molk/

ROSMER: Ali se ti ne zdi pri nas čedno in ~~prikupno~~ prijetno?

KROLL: Da,sedaj je tukaj lepo in prijetno - ~~in mirno~~. ~~Sedaj~~ imaš svoj dom,Rosmer. Jaz sem pa svojega izgubil.

ROSMER: Dragi moj, ne govori tako. Kar je sedaj razcepljeno, se sčasoma zopet zaceli.

KROLL: Nikdar več. Kar ostane. Nikoli ne more biti več kakor je bilo.

ROSMER: ~~Poslušaj~~ me, Kroll. Midva sva si bila dolga leta blizu.Ali se ti

zdi mogoče, da bi se najino prijateljstvo razbilo?

KROLL: Ničesar ne poznam na svetu kar bi naju lahko razdvojilo. Odkod ti je prišla taka misel?

ROSMER: Ker pripisuješ tako odločilen pomen soglasju v nazorih in mišljenju.

KROLL: Že, že; pa midva sva si pa vendar tako precej edina. Vsaj glede glavnih temeljnih vprašanj!

ROSMER: /tiho/ Ne, ne več.

KROLL: /hoče planiti kvišku/ Kaj je to?

ROSMER: /ga drži/ Ne, le sedi pri miru, prosim te Kroll.

KROLL: Kaj pa je? Ne razumem te. Z besedo na dan.

ROSMER: Novo poletje je prišlo v mojo dušo. Duh nove mladosti. In zato stojim sedaj tam -

KROLL: Kje? - Kje stojiš?!

ROSMER: Kjer stoje tvoji otroci.

KROLL: Ti? Ti! To vendar ni mogoče! Kje pravis, da stojiš?

ROSMER: Na tisti strani, kjer sta Laurits in Hilda.

KROLL: /povesi glavo/ Odpadnik! Johannus Rosmer odpadnik -

ROSMER: Tako vesel - tako srčno srečen bi bil v tem, čemur praviš odpadništvo. Tako pa sem hudo trpel. Kajti vedel sem, da ti bom s tem prizadejal bridke bolečine.

KROLL: Rosmer - Rosmer! Tega ne prebolim nikdar! /žalostno ga pogleda/ O, da hočeš biti tudi ti tam in podpirati pogubno delo v tej nesrečni deželi!

ROSMER: Sodelovati hočem pri osvoboji.

KROLL: Že vem, že vem. Tako jo imenujejo zapeljivci in zapeljanci. Ali pa verjameš, da je pričakovati osvoboditve od duha, ki se sedaj pripravlja, da nam zastrupi vse družabno življenje?

ROSMER: Ne pridružujem se vladajočemu duhu, Nobeni prepirajočih se strank. Poskusil bom, zbrati ljudi z vseh strani. Kolikor jih le morem. Živeti hočem in zastaviti vse sile za en sam namen : ustvariti ljudstvu pravo razsodbo.

KROLL: Torej meniš, da med ljudstvom še ni dovolj razsodbe. Meni se pa zdi,

da smo vsi prav na poti, da se pogreznemo v blato, kjer drugače uspeva samo prostak.

ROSMER: Prav zato dajem ljudski razsodnosti pravo nalogo.

KROLL: Kakšno nalogo?

ROSMER: Vse ljudi v deželi pretvoriti plemenitnike.

KROLL: Vse ljudi -

ROSMER: Ali vsaj čimveč ljudi.

KROLL: S kakšnimi sredstvi?

ROSMER: S tem, da jim osvobodim duha in očistim voljo.

KROLL: Sanjar si, Rosmer. Mar bi jih ti osvobodil? Ti bi jih očistil?

ROSMER: Ne, dragi moj - jaz jih hočem samo k temu dramiti. Storiti morajo to sami.

KROLL: Pa misliš, da morajo?

ROSMER: Mislim.

KROLL: Z lastno močjo torej?

ROSMER: Samo z lastno močjo. Druge sploh ni.

KROLL: /vstane/ Ali je to beseda za duhovnika?

ROSMER: Duhovnik nisem več.

KROLL: Že, toda - tvoja otroška vera -?

ROSMER: Nimam je več.

KROLL: Nimaš je več?

ROSMER: /vstane/ Odpovedal sem se ji, moral sem ji odpovedati, Kroll.

KROLL: /je pretresen, a premaga se/ Tako. ~~Da, da, da. Drugo sledi iz prvega.~~ Zato si naposled izstopil iz cerkvene službe?

ROSMER: Zato ko sem bil sam s seboj na jasnem - ko mi je bilo povsem gotovo, da to ni samo hipna izkušnjava, temveč nekaj, česar se ne rešim in česar se nočem rešiti nikoli več - sem šel.

KROLL: Toliko časa je torej vrelo v tebi? A mi - Tvoji prijatelji - nismo vedeli ničesar. Rosmer - Rosmer - kako si nam mogel to žalostno novico skrivati.

ROSMER: Ker se mi je zdelo, da ~~je to reč, ki~~ se tiče samo mene. Pa tudi nisem hotel tebe in drugih prijateljev po nepotrebnem žalostiti. Mislil sem, da bom tukaj živel kakor doslej: tiho, veselo in zadovoljno. Hotel sem čitati in se poglobiti v vsa dela, ki so mi bila dotlej knjige s

sedmimi pečati. Prav vživeti se v veliki svet resnice in svobode, ki se mi je zdaj razodel.

KROLL: Odpadnik! Vsaka beseda dokazuje to. Toda zakaj pa vendar priznavaš svoje tajno odpadništvo? In zakaj prav sedaj?

ROSMER: Sam si me prisilil, ~~Kroll~~.

KROLL: Jaz? ~~Prisilil sem te -~~!

ROSMER: Ko sem slišal za tvoje nasilno ravnanje na shodih - ko sem čital vse tvoje govore brez ljubezni, ki si jih imel tam - vse tvoje so - vražne napade na one, ki so na drugi strani - Tvoje porogljive obsodbe nasprotnikov - o Kroll - da si ti mogel postati tak! Tedaj mi je stopila dolžnost pred oči in nisem je mogel odgnati. Ljudje se pohujšujejo v boju, ki se je vnel. Pokoj, veselje in sprava mora priti do duše. Zato nastopim sedaj in javno priznam, kaj sem. In tako hočem preizkusiti svoje moči - kakor druge. Ali ne bi mogel biti tudi ti - tukaj, Kroll?

KROLL: Svoj živ dan se ne pobotam z razkrajajočimi silami družbe.

ROSMER: Torej pa se vsaj bojujmo s plemenitim orožjem, če se že moramo.

KROLL: Kdor ne gre v odločilnih življenskih vprašanjih z menoj, njega ne poznam več. In nobenega obzira mu nisem dolžan.

ROSMER: Ali velja to tudi zame?

KROLL: Sam si prelomil z mano, Rosmer.

ROSMER: Ali je to res prelom?

KROLL: Pa še kako! Prelom z vsemi, ki so ti bili doslej blizu. Zdaj moraš trpeti posledice.

/Rebeka pride z desne in odpre vrata na stežaj/

REBEKA: Tako, sedaj je na potu na slovesnost svoje velike žrtve. In sedaj gremo lahko k večerji. Prosim, gospod rektor.

KROLL: /vzame klobuk/ Lahko noč, ~~gospodična Westova~~. Tukaj nimam več kaj iskati.

REBEKA: /z napetjem/ ~~Kaj pomeni to?~~ /zapre vrata in pristopi/ Ali sta govorila?

ROSMER: Sedaj ve.

KROLL: Ne izpustimo te, Rosmer. Prisilimo te, da prideš nazaj.

ROSMER: Tja ne pridem nikdar več.

KROLL: Bomo videli. Ti nisi mož, ki bi prenašal osamljenost.

ROSMER: Tako povsem osamljen ne bom. Dva sva, da prenašava tukaj samoto.

KROLL: Ah! - /sum se ga paloti/ Tudi to še! Beatine besede -!

ROSMER: Beata -?

KROLL: /odganja misel/ Ne, ne - to je bilo grdo - odpusti mi.

ROSMER: Kaj pa? Kaj?

KROLL: Nič več tega. Fej! Oprosti mi. Bodi zdrav! /gre proti predsobju do vrat/

ROSMER: /gre za njim/ Kroll! Tako se ne smeva raziti. Jutri pridem k tebi.

KROLL: /v presobju se obrne/ Čez moj prag ne! /Vzame palico in gre/

ROSMER: /postoji trenotek ob odprtih vratih/ /Potem zapre in gre k mizi/ Nič ne de, Rebeka. To že preneseva. Midva - zvesta prijatelja. Ti in jaz.

Narodna galerija * ARHIV * Ljubljani

REBEKA: Kaj je pač mislil, ko je dejal "fej"?

ROSMER: Draga moja, ne brigaj se za to. Sam ni verjel, kar je rekel. Toda jutri stopim k njemu. Lahko noč!

REBEKA: Ali greš tudi nocoj tako zgodaj gor? Po vsem tem?

ROSMER: Nocoj kakor zmerom. Tako lahko mi je sedaj, ko je preslo. Saj vidiš - čisto miren sem, draga Rebeka. Ostani tudi ti mirna. Lahko noč!

REBEKA: Lahko noč, dragi prijatelj! In dobro spi!

/Rosmer odide skozi predsobje. Sliši se njegove korake po stopnicah. Rebeka pozvoni zvonec, ki je blizu peči. Gospa Helseth pride z desne/

REBEKA: Le spet pospravite, gospa Helseth. Zakaj pastor ne mara jesti - rektor je pa šel domov.

HELSETH: Rektor je odšel? Kaj pa je bilo z rektorjem?

REBEKA: /vzame svoje ročno delo/ Prorokoval je, da pride huda nevihta.

HELSETH: To je vendar čudno. Saj ni oblačka na nebu.

REBEKA: Če le ne sreča belega konja. Tako tesno mi je, kmalu bomo slišali o kakih strahovih.

HELSETH: Za božjo voljo, gospodična! Ne govorite tako grdo.

REBEKA: No, no, no -

HELSETH: /tišje/ Kaj mislite res, gospodična, da je kdo tukaj, ki bo moral kmalu odtod?

REBEKA: Kaj še. Pa saj je toliko raznih belih konj na svetu, gospa Helsethova - Toraj - lahko moč. Grem v svojo sobo.

HELSETH: Lahko noč, gospodična!

/Rebeka odide s svojim ročnim delom na desno/

HELSETH: /ugasne svetilko, maje z glavo in mrmra zase/ Moj bog - moj bog! Ta gospodična Westova. Kako govori včasih!

ZASTOR.

DRUGO DEJANJE .

Rosmerjeva delavna soba.

Na levi vhod. V ozadju odprta vrata z raztegnjeno zaveso v spalnico.Na desni okno. Pred oknom pisalna miza,na kateri so nakopičene knjige in papirji. Ob stenah police za knjige in omare. Skromno pohištvo.Spredaj na levi starinski kanape, pred njim miza.

Ivan Rosmer v domači suknji,sedi na naslonjaču pred pisalno mizo.Razrezava knjižico,prelistuje in čita tupatam.

Trkanje na vratih na levi.

ROSMER: /ne da bi se ozrl/ Le pridi noter.

/Rebeka West pride v jutranji obleki/

REBEKA: Dobro jutro!

ROSMER: /prebira liste v knjižici/ Dobro jutro, draga moja.~~Ali bi kaj rada?~~

REBEKA: Samo to, ali si dobro spal?

ROSMER: Trdno sem spal in mirno.Nič se mi ni sanjalo./obrne se/Pa ti?

REBEKA: Hvala. Tako proti jutru -

ROSMER: Ne vem že prav, kdaj bi mi bilo tako lahko pri srcu,kakor zdaj. Ah, bilo je le dobro,da sem mu povedal.

REBEKA: Res ne bi bil smel tako dolgo molčati,Rosmer.

ROSMER: Sam ne razumem,kako sem mogel biti tako strahopeten.

REBEKA: No saj pravzaprav ni bila strahopetnost -

ROSMER: O, da, da, veš - če pogledam prav do dna, je že bilo tudi nekaj strahopetnosti vmes.

REBEKA: Tem pogumneje si nato vozel presekal. Zdaj pa ti povem jaz,kaj sem storila - pa ne smeš biti hud.

ROSMER: Hud? Kaj pa misliš, draga?

REBEKA: Navsezadnje je bilo morda malce samolastno,toda -

ROSMER: No, le povej.

REBEKA: Snoči, ko je Ulrik Brendel odhajal - sem mu dala dve tri vrstice za Mortensgarda.

ROSMER: /z lahko grajo/ To pa vendar, draga Rebeka .-No, kaj si mu pa pisala?

REBEKA: Pisala sem mu, da bi ti zelo ustregel, če bi se za nesrečnega

človeka malo zavzel in mu pomagal, kjer bi mogel.

ROSMER: Tega ne bi bila smela storiti,draga moja. Brendlu si stem samo škodila. In Mortensgard je človek, ki ne maram imeti stikov z njim.Saj veš kaj sva imela.

REBEKA: Ali pa ne misliš, da bi bilo prav dobro, če bi se spet pobotala?

ROSMER: Jaz -? z Mortensgardom? Zakaj misliš?

REBEKA: Ker se pravzaprav le ne moreš počutiti varnega,odkar je prišlo to medte in tvoje prijatelje -

ROSMER: /jo pogleda in zmaje z glavo/ Ali moreš res misliti,da bi se Kroll ali pa kdo drugi izmed njih maščeval?-Da bi bili zmožni-?

REBEKA: V prvi jezi, dragi moj -nikoli ne veš.Če pomislim,kako je to rektor sprejel -

ROSMER: O, vendar bi ga morala bolje poznati,Kroll je vseskozi poštenjak. Popoldne pojdem k njemu v mesto,pa se pomeniva.Z vsemi bom govoril. O, boš videla,kako lahko pojde.

/gospa Helseth pride z leve/

REBEKA: /vstane/ Kaj je, gospa Helsethova?

HELSETH: Rektor Kroll je spodaj v predsobi.

ROSMER: /hitro vstane/ Kroll!

REBEKA: Rektor! Le pomisli -!

HELSETH: Vprašal je, če sme priti, gor in če bi lahko govoril z gospodom pastorjem.

ROSMER: /Rebeki/ Kaj sem dejal! - Seveda lahko pride. /gre do vrat in pokliče čez stopnice/ Le pridi gori, dragi prijatelj! Prisrčno si mi pozdravljen.

/Rosmer stoji pri odprtih vratih.-gospa Helseth odide.Rebeka zategne zagrinjalo pred vrati.Potem ureja to in ono v sobi.Rektor Kroll pride s klobukom v roki/

ROSMER: /ginjen, s tihim glasom/ Saj sem vedel, da ni bilo zadnjikrat -

KROLL: Danes vidim vse v popolnoma drugi luči kakor včeraj.

ROSMER: Kaj ne, Kroll? Ali ni res? Sedaj, ko si lahko prevdaril -

KROLL: Povsem napak me razumeš./Odloži klobuk,na mizo pri kanapeju/Mnogo mi je do tega,da bi govoril s teboj med štirimi očmi.

ROSMER: Zakaj ne bi mogla gospodična Westova?

REBEKA: Ne, ne, gospod Rosmer. Že grem.

KROLL: /Do meri z očmi/ In oprostite gospodična, da sem prišel tako zgodaj. Da sem vas presenetil še preden ste utegnili...

REBEKA: /osupne/ Kaj? Ali se spotikate ob tem, ker hodim po hiši v jutranji obleki?

KROLL: Bog obvaruj. Saj prav nič ne vem, kaj je na Rosmersholmu navada in spodobno.

ROSMER: Ali Kroll - danes si pa ves izpremenjen!

REBEKA: Priporočam se, gospod rektor! /odide levo/

KROLL: /sede na kanape/ Saj dovoliš -

ROSMER: Da, dragi prijatelj, sediva in pokramljajva./sede na stol nasproti Krollu/

KROLL: Niti očesa nisem zatisnil. Vso noč sem ležal in razmišljal.

ROSMER: In kaj praviš danes?

KROLL: To ne gre ob kratkem, Rosmer. Dovoli, da začnem z nekim uvodom. Lahko ti povem nekaj o Ulriku Brendlu.

ROSMER: Ali je bil pri tebi?

KROLL: Ne. Naselil se je v neki beznici, seveda v najprostejši družbi. Pil je in plačeval, dokler je imel kaj. Potem je zmerjal vso družbo s sodrgo in z barabami. Sicer v tem je imel prav. Ampak potem so ga nabili in vrgli na cesto.

ROSMER: Torej je menda vendar nepoboljšljiv.

KROLL: Tudi suknjo je zastavil. Pa so mu jo baje izkupili. Ali uganeš, kdo mu jo je rešil?

ROSMER: Morda ti sam?

KROLL: Ne. Plemeniti gospod Mortensgard.

ROSMER: A - tako.

KROLL: Povedali so mi, da je počastil gospod Brendel s svojim prvim obiskom idiota in plebejca.

ROSMER: To je bila prava sreča zanj.

KROLL: Kajpada je bila./Nakloni se čez mizo k Rosmerju/ Ampak zdaj sva tam, kjer te moram posvariti, ker mi to veleva najino staro - najino nekdanje prijateljstvo.

ROSMER: Dragi moj, kaj naj bi bilo to?

KROLL: To da igra tukaj v hiši nekdo za tvojim hrbtom igro s teboj...

ROSMER: Kako moreš misliti to? Ali meriš na Rebek - na gospodično Westovo.

KROLL: Prav nanjo. Z njenega stališča na to lahko razumem. Saj je že dolgo vajena tukaj gospodariti. Ampak vendar -

ROSMER: Dragi Kroll, v tem se pa zelo motiš. Jaz in ona - med nama ni najmanjše skrivnosti.

KROLL: Ali ti je tudi priznala, da si je začela z urednikom "Svetilnika" dopisovati?

ROSMER: Oh, menda meniš tistih par vrstic,ki jih je dala Ulriku Brendlu se boj?

KROLL: To si torej zasledil? - Ali pa odobravaš,da navezuje na ta način stike s tem umazanim pisunom,ki poskuša vsak sleherni teden postaviti moje ~~javno nastopanje~~ učiteljevanje in moje javno nastopanje na sramoto.

ROSMER: Na to plat te zadeve pa gotovo še mislila ni. Sploh pa je v vseh rečeh tako svobodna, kakor jaz.

KROLL: Tako? To veleva pač tudi nova smer v katero si krenil zdaj? Saj na tvojem stališču, stoji pač tudi gospodična Westova?

ROSMER: Seveda.Oba sva se zvesto skupaj preborila.

KROLL: /ga gleda in počasi maje z glavo/ Ubogi omamljeni slepec!

ROSMER: Jaz? - Kako ti prihaja to na misel?

KROLL: Ker se ne upam, ker nočem misliti najhujšega.Ne,ne - daj da se izgovorim.Saj ti je res do mojega prijateljstva,Rosmer?In do mojega spoštovanja tudi? Kajneda?

ROSMER: Na to vprašanje mi pač ni treba odgovarjati.

KROLL: No, pa so še druge reči, ki zahtevajo odgovora - odkritega pojasnila od tebe.-Saj dovoliš,da te tako rekoč malo zaslišim?

ROSMER: Zaslišiš?

KROLL: Da - da te izprašam o tem in onem, česar se ti je morda neprijetno spomniti.Vidiš,tvoj odpad - ali tvoja osvoboditev,kakor praviš ti, je v zvezi z marsičem, o čemer mi moraš dati račun zaradi samega sebe.

ROSMER: Prijatelj, kar izprašuj.Skrivati nimam ničesar.

KROLL: Povej mi torej - kaj misliš, je bil najglobljи vzrok,da si je Beata

končala življenje?

ROSMER: Kaj moreš dvomiti o tem? Ali - pravzaprav - kaj moremo vpraševati za vzroke tega, kar počne nesrečen bolnik, brez razsodnosti?

KROLL: Ali si prepričan, da je bila Beata prav brez razsodnosti? Vsekakor mislijo zdravniki, da to ni povsem gotovo.

ROSMER: Da so jo zdravniki kdaj videli tako, kakoršno sem jo videl jaz pogostoma po dnevi in po noči, tedaj ne bi bili dvomili.

KROLL: Takrat tudi jaz nisem dvomil.

ROSMER: Saj žal je bil tudi vsak dvom izključen. Pripovedoval sem ti o njeni nebrzdani divji strasti, katero naj bi ji bil jaz vračal. Oh, kakšno grozo mi je obujala! Potem pa, kako se je zadnja leta obtoževala, brez vzroka, da jo je kar razjedalo.

KROLL: Da, ko je izvedela, da mora do smrti ostati brez otrok.

ROSMER: Pomisli torej sam - to mukovito grozno trpinčenje zaradi reči, ki je ni zagrešila. Pa da bi bila imela zdravo razsodnost?

KROLL: Hm-. Ali se spominjaš, če si imel takrat v hiši knjige o namenu zakona - po naprednem pojmovanju naše dobe?

ROSMER: Spominjam se, da mi je gospodična Westova posodila tako knjigo. Saj veš, da je podedovala doktorjevo knjižnico. Ampak, dragi Kroll, menda ne misliš da smo bili tako neprevidni, da bi bili dejali ubogi bolnici take reči? v roke? Lahko se ti zarotim, da smo brez krivice. Njeni lastni razrvani živci so jo pognali v te žalostne blodnje.

KROLL: Vsekakor ti sedaj lahko povem eno. To je, da si je uboga, razžalošćena in prenapeta Beata končala življenje zato, da bi ti lahko živel srečno - svobodno -po svoji volji.

ROSMER: /vzdigne ga napol s stola/ Kaj hočeš reči s tem?

KROLL: Najprej me mirno poslušaj, Rosmer. Kajti sedaj lahko govorim o tem, zadnje leto svojega življenja je bila dvakrat pri meni, in mi je potožila svoj strah in obup.

ROSMER: Zaradi te reči?

KROLL: Ne. Prvič je prišla in trdila, da si na poti, k odpadu. Da se hočeš iznebiti veri svojih očetov.

ROSMER: /živahno/ Kar praviš, je nemogoče, Kroll'. Povsem nemogoče. Motiti

se moraš.

KROLL: Zakaj pa?

ROSMER: Da, ker sem bil dokler je živela Beata še sam s seboj v boju in dvom mu. In boj sem izbojeval sam čisto na tihem. Še tega ne verjamem, da bi bila Rebeka -

KROLL: Rebeka?

ROSMER: No da - gospodična Westova. Rebeko jo imenujem zavoljo krajšega.

KROLL: To sem opazil.

ROSMER: Zato mi je nerazumljivo, kako bi se bila Beata tega domislila. In zakaj ni govorila o tem z menoj? Nikdar ni niti z besedico -

KROLL: Sirota - prosila in prosjačila je, naj govorim jaz s teboj.

ROSMER: Pa zakaj nisi?

KROLL: Ali sem mogel takrat le za trenotek podvomiti, da je duševno bolna? Taka obtožba zoper moža kot si ti! - Potem je prišla še enkrat - tako-le mesec dni pozneje. Na videz je bila mirnejša, ko pa je odhajala, je dejala: Sedaj se na Rosmersholmu lahko pripravijo na belega konja.

ROSMER: Da, da - Beli konj - o tem je često govorila.

KROLL: In ko sem ji poskušal prepoditi žalostne misli, je odgovorila samo: Nimam več dosti časa. Kajti zdaj se mora Johannes takoj poročiti z Rebeko.

ROSMER: /obstane skoraj brez glasu/ Kaj pravis? Jaz - poročiti se z -!

KROLL: To je bilo v četrtek popoldne. - V soboto zvečer je skočila k brvi v mlinski potok.

ROSMER: In ti - nas nisi opozoril -!

KROLL: Saj ves sam, kolikokrat je namigavala, da bo gotovo kmalu umrla.

ROSMER: To že vem. A vendar - moral bi nas bil opozoriti.

KROLL: Mislil sem na to. Pa je bilo že prepozno.

ROSMER: Toda zakaj nisi pozneje -? Zakaj si vse to zamolčal?

KROLL: Kaj naj bi bilo koristilo, hoditi sem, pa te mučiti in odpirati stare rane? Saj sem smatral vse samo za prazno, razdivjano domišljijo. - Do snoči.

ROSMER: Sedaj torej ne več?

KROLL: Ali ni Beata zelo jasno gledala, ko je trdila,da odpadeš od vere svojih otroških let?

ROSMER: /zre srepo predse/ Da - tega ne razumem. To mi je najbolj nepojmljivo.

KROLL: Nepojmljivo ali ne - tako je. In sedaj te vprašam,Rosmer -koliko resnice je v nje drugi obdolžitvi? Mislim - v zadnji?

ROSMER: Obdolžitvi? Ali je bila to obdolžitev?

KROLL: Morda nisi pazil na besede.Rekla je, da hoče oditi.-Zakaj?No?

ROSMER: Da, da bi se lahko poročil z Rebeko -

KROLL: Prav tako se ni glasilo. Beata se je izrazila drugače.Dejala je:Nimam več dosti časa. Kajti sedaj se mora Johannes takoj poročiti z Rebeko.

ROSMER: /ga gleda nekaj časa, potem vstane/Sedaj te razumem,Kroll.

KROLL: No? Kaj odgovoriš na to?

ROSMER: /miren, brzda se/ Na nekaj tako nezaslišanega -? Edini pravi odgovor bi bil,da bi ti pokazal vrata.

KROLL: /vstane/ Lepo.

ROSMER: /se postavi predenj/ Poslušaj me zdaj. Leto dni - odkar je odšla Beata - sva živela Rebeka Westova in jaz sama na Rosmersholmu.Ves ta čas si vedel, česa naju je dolžila Beata. Toda niti za hip nisem opazil, da bi ti bilo najino skupno življenje v spotiko.

KROLL: Do sinoči nisem vedel, da živita to skupno življenje odpadnik in emancipiranka.

ROSMER: Ah! - Misliš toraj, da pri odpadnikih in emancipirancih ni najti smisla za čistost? Misliš, da v njih ne more živeti nravstveni nagon kot prirodna sila?

KROLL: Ne zaupam preveč take vrste nravnosti,ki ne korenini v cerkveni veri

ROSMER: In to misliš, da velja tudi za Rebeko in zame? Za razmerje med menoj in Rebeko?

KROLL: Zaradi vaju se ne morem odreči nazoru,da ni kdove kako globokega prepada med svobodno mislijo in - hm.

ROSMER: In - čim? -

KROLL: In svobodno ljubeznijo - če že hočes slisati.

ROSMER /tiho/ In ni te sram, reči mi to? Tebe, ki me poznas od zgodnje mladosti.

KROLL: Prav zato. Vem, kako lahko uplivajo na te ljudje, ki občuješ z njimi. In ta tvoja Rebeka - No torej, ta gospodična Westova - o nji vemo pravzaprav toliko kot nič. Skratka, Rosmer - nad teboj se nisem čisto obupal. In ti sam - poskusiti moraš, da se rešiš pravočasno.

ROSMER: Rešim? Česa?

/gospa Helsethova pogleda skozi vrata na levi/

ROSMER: Kaj bi radi?

HELSETH: Hotela sem prositi gospodično, da bi prišla dol.

ROSMER: Gospodične ni tukaj.

HELSETH: Tako? /ozira se/ To je pa čudno. /Odide/

ROSMER: Dejal si -?

KROLL: Poslušaj. Kaj se je tukaj na skrivaj godilo, ko je še živela Beata - in kaj se tukaj še sedaj godi - tega nočem natančneje preiskovati Saj si bil tako zelo nesrečen v svojem zakonu. In to se ti mora nekako prištevati v opravičenje -

ROSMER: Kako slabo me vendarle poznaš-!

KROLL: Nikar mi ne segaj v besedo. Ker sem hotel reči - če se vsekakor mora nadaljevati to skupno življenje z gospodično Westovo - tedaj je absolutno potrebno- da ta svoj preokret zamolčiš - ta žalostni odpad, v katerega te je zapeljala ona. Poslušaj me! Poslušaj no! Pravim, če že mora biti, veruj, misli in meni v božjem imenu kar hočeš -na eno plat, kakor na drugo. Ali ohrani svoje nazore zase. Saj je to čisto osebna zadeva. Sploh ni potrebno, razkričati kaj takega po vsej deželi.

ROSMER: Meni je potrebno iziti iz lažnjivega in dvoumnega položaja.

KROLL: Ali ne pozabi, kaj si dolžan tradicijam svojega rodu, Rosmer! Od davnih časov je bil Rosmersholm dom reda in nravnosti - spoštovanja pred vsem, kar so priznavali in branili najboljši iz naše družbe. Ves kraj je dobil svoje lice od Rosmersholma. Nastala bi nezgodna in pogubna zmeda, če bi se razvedelo, da si se odtrgal celo od tega, kar bi imenoval Rosmersko rodbinsko misel.

ROSMER: Dragi Kroll - s tega vidika ne morem motriti te reči. Zdi se mi, da mi je neizbežna dolžnost, prižgati nekoliko luči in veselja tukaj,

kjer je širil Rosmerski rod tekom dolge,dolge dobe samo mrak in nejevoljo.

KROLL: /ga ostro pogleda/ Dak to bi bilo dostojno dejanje za moža s katerim izumre rod. To le pusti. To ni primerno delo za te. Ti si ustvarjen le za življenje tihega učenjaka.

ROSMER: Že mogoče.Ampak tudi meni, tudi meni se hoče enkrat v življenja boj.

KROLL: Življenja boj - ali veš kaj bo iz tega? Boj z vsemi tvojimi prijatelji,boj na življenje in smrt.

ROSMER: /tiho/ Menda vendar niso vsi tako fanatični kakor ti.

KROLL: Zaupljiva duša si,Rosmer. Neizkušena duša. Nič ne slutiš,kako strašno se znese nevihta nad teboj.

/Gospa Helseth pogleda skozi vrata na levi/

HELSETH: Gospodična me je poslala vprašat -

ROSMER: Kaj pa je?

HELSETH: Doli je nekdo, ki bi rad govoril z gospodom pastorjem.

ROSMER: Ali je morda tisti, ki je bil snoči tukaj?

HELSETH: Ne - gospod Mortensgard je!

ROSMER: Mortensgard!

KROLL: A! Tako daleč smo že! Tako daleč že.

ROSMER: Kaj hoče od mene? Zakaj ga niste odslovili?

HELSETH: Gospodična je rekla, naj le vprašam, če sme priti gor.

ROSMER: Recite mu, da je nekdo -

KROLL: /gospe Helsethovi/ Le pošljite ga sem.

/gospa Helseth odide/

KROLL: /vzame klobuk/ Umaknem se - za sedaj.Toda glavne bitke še nisva dobojevala.

ROSMER: Rotim se ti,Kroll - z Mortensgardom nimam ničesar opraviti.

KROLL: Nič več ti ne verjamem.V ničemer ne. Odslej ti ne verjamem v nobenem oziru več. Sedaj se pravi: boj na nož. Poskusimo vendar,ali ne izpodkopljemo tvojega vpliva.

ROSMER: O Kroll - kako nizko, kako globoko stojiš zdaj!

KROLL: Jaz-? In to mi pravi človek,kakršen si ti? Misli na Beato!

ROSMER: Ali boš zopet s tem začel?

KROLL: Ne. Kako rešiš uganko mlinskega potoka to opravi s svojo vestjo -če kaj takega sploh še imaš.

Peter Mortensgard pride tiho z leve. Majhen, suh mož je,redkih rdečkastih las in brade/

KROLL: /s sovražnim pogledom/ Torej - "Svetilnik" -Prižgan na Rosmersholmu. Da, potemtakem ne morem več dvomiti, v kateri smeri mi je krmariti.

MORTENSGARD: /mirnoljubno/"Svetilnik" bo vselej prižgan,kadar bo treba gospodu rektorju posvetiti.

KROLL: Da, vašo dobro voljo poznamo že dolgo. Seveda je zapoved,ki pravi, da ne smemo po krivem pričati zoper svojega bližnjega.

MORTENSGARD: Zapovedi me ni treba učiti, gospod rektor.

KROLL: Tudi ne šeste?

ROSMER: Kroll-!

MORTENSGARD: Če bi bilo treba, bi bil pač gospod pastor najbolj poklican.

KROLL: /s pritajeno porogo/ Pastor? Da, nedvomno je pastor Rosmer v tej stvari najbolj poklican.- Dobro opravita,gospoda!/

/Odide in zaloputne vrata za seboj/

ROSMER: /gleda za njim in govori zase/ Da, da - bodisi tako. /Obrne se/ Gospod Mortensgard, prosim, povejte mi, kaj vas je privedlo k meni?

MORTENSGARD: Pravzaprav sem iskal gospodične Westove.Menil sem, da se ji moram zahvaliti za prijazno pismo, ki sem ga dobil snoči od nje.

ROSMER: Ve, da vam je pisala. Ste že govorili z njo?

MORTENSGARD: Čisto nakratko. /s sladkim smehljajem/ Slišal sem,da so se nazori na Rosmersholmu v marsičem izpremenili.

ROSMER: Moji nazori so se izpremenili o mnogih rečeh.Skoraj bi dejal - o vseh.

MORTENSGARD: Gospodična mi je povedala. In zato je mislila, naj bi stopil gor, in bi se z vami gospod pastor, o tem kaj pomenil.

ROSMER: Kaj, gospod Mortensgard?

MORTENSGARD: Ali smem objaviti v "Svetilniku", da ste izpremenili mišljenje in da se pridružujete svobodni misli in napredku?

ROSMER: Izvolite brez zadržka. Celo prosim Vas, da objavite.

MORTENSGARD: Tedaj bo jutri zjutraj v listu. To bo velika in važna novost,da misli pastor Rosmer na Rosmersholmu, da se lahko bojuje za prosveto

tudi v tem pomenu.

ROSMER: Ne razumem vas prav.

MORTENSGARD: Pravim namreč, da je za našo stranko vselej močna moralna o-
pora, kadar pridobimo kakega resnega, krščansko mislečega pristaša.

ROSMER: /nekoliko začuden/ Kaj toraj ne veste-? Ali vam gospodična Westova
ni povedala tudi tega?

MORTENSGARD: Česa gospod pastor? Gospodična je imela polne roke dela. De-
jala je, naj grem le gor, vse drugo da izvem iz vaših ust.

ROSMER: Tedaj vam povem, da sem se popolnoma osvobodil. Na vse strani. No-
benih stikov nimam več s cerkvenimi nauki. Odslej me te reči ne
brigajo prav nič več.

MORTENSGARD: /ga gleda začuden/ Ne če bi padel mesec z neba, se ne bi mo-
gel bolj-! Gospod pastor se odpove sam-!

Narodna in univerzitetna knjižnica * ARHIV * Ljubljana

ROSMER: Da, sedaj stojim tam, kjer ste stali vi že davno, že davno. To
torej lahko objavite jutri v "Svetilniku".

MORTENSGARD: To tudi? Ne, dragi gospod pastor-. Odpustite - ampak ne izpla-
ča se, da bi se dotikali te strani.

ROSMER: Ne izplača se?

MORTENSGARD: Za sedaj še ne, menim.

ROSMER: Toda ne razumem -

MORTENSGARD: Da, vidite gospod pastor.- Vi ne stojite tako sredi razmer
kakor jaz. Toda če ste preskočili v svobodomiselni tabor in če
se hočete - kakor pravi gospodična Westova - udeleževati gibanja
- tedaj pač želite, da bi struji in gibanju čimveč koristili.

ROSMER: Da, to bi od srca rad.

MORTENSGARD: No, tedaj vam pa kar takoj povem, gospod pastor. Če očitno po-
kažete svoj odpad od cerkve, si že od vsega začetka zavežete roke.

ROSMER: Mislite?

MORTENSGARD: Da, prepričani bodite, da tedaj ne opravite več kdovekaj. In
vrhtega, gospod pastor - svobodomislecev imamo že dovolj v zalogi
Malo da nisem dejal da imamo teh ljudi preveč. Česar stranka po-
trebuje, so krščanski elementi, nekaj kar morajo vsi spostovati.
In teh nam silno nedostaje. Zato je najbolj primerno, če molčite o

rečeh, ki občinstva ne brigajo. Vidite, to je moje mnenje.

ROSMER: Tako. Toraj nimate poguma, da bi začeli z menoj, če javno priznam svoj odpad?

MORTENSGARD: /maje z glavo/ Nerad bi storil to, gospod ~~pxtx~~ pastor. Zadnji čas velja za me pravilo, ne podpirati nikogar in ničesar, kar se hoče zadirati v cerkvene zadeve.

ROSMER: Mar ste se zadnji čas sami povrnili k cerkvi?

MORTENSGARD: Ne, dotikajva se te reči.

ROSMER: Tako je toraj. Da, tedaj vas razumem.

MORTENSGARD: Gospod pastor - ne smete pozabiti, da jaz - zlasti jaz - nimam popolne svobode delovanja.

ROSMER: Kaj pa vas veže?

MORTENSGARD: Zaznamovan sem - in to me veže.

ROSMER: Ah, tako!

MORTENSGARD: Zaznamovan, gospod pastor. Tega zlasti vi ne bi smeli pozabiti, saj ste mi prav vi prvi pritisnili pečat na čelo.

ROSMER: Ako bi bil takrat tam, kjer sem sedaj, bi se bil dotaknil vaše zmote z bolj opreznimi rokami.

MORTENSGARD: To mislim sam. Toda sedaj je prepozno. Zaznamovali ste me enkrat za vselej. Za vse življenje. No, vi pač ne veste tako prav, kaj to pomeni. Ampak sedaj občutite lahko kmalu sami bolečino, gospod pastor.

ROSMER: Jaz?

MORTENSGARD: Da. Saj pač ne mislite, da pozna rektor Kroll in njegov krog odvezo za zločin, kakoršen je vaš? In slišati je, da bo "Uradni list" sedaj zelo krvav. Lahko se zgodi, da bodete tudi vi ~~še~~ zaznamenovan ~~mož~~.

ROSMER: Na vsakem osebnem področju se čutim meranljivega, gospod Mortensgard.
Moje vedenje je nedotakljivo.

MORTENSGARD: /z mirnim smehljajem/ To je bila velika beseda, gospod pastor.

ROSMER: Mogoče. Toda pravico imam, izreči tako veliko besedo.

MORTENSGARD: Tudi če bi tako temeljito preiskali svoje vedenje, kakor ste nekdaj moje?

ROSMER: To pravite tako čudno. Na kaj pa merite? Ali je kaj določnega?

MORTENSGARD: Da, določna reč je. Ena sama. Ampak ta bi se lahko hudo zasukala, če bi prišla zlobnim nasprotnikom na ušesa.

ROSMER: Bodite tako prijazni, pa mi povejte, kaj naj bi to bilo.

MORTENSGARD: Gospod pastor, ali ne uganete sami?

ROSMER: Ne, res ne.

MORTENSGARD: No, torej moram pa na dan. Čudno pismo je v mojih rokah, ki je bilo pisano tukaj na Rosmersholmu.

ROSMER: Pismo gospodične Westove mislite? Mar je tako čudno?

MORTENSGARD: Ne, to pismo ni čudno. Ampak dobil sem nekdaj drugo pismo odtod.

ROSMER: Tudi od gospodične Westove?

MORTENSGARD: Ne, gospod pastor.

ROSMER: No od koga pa? Od koga?

MORTENSGARD: Od vaše rajne gospe.

ROSMER: Od moje žene! Vi ste dobili pismo od moje žene?

MORTENSGARD: Jaz, jaz.

ROSMER: Kdaj?

MORTENSGARD: Bilo je v zadnjih časih rajne gospe. Poldrugo leto utegne biti tega. In to pismo je tako čudno.

ROSMER: Saj veste, da je bila moja žena takrat duševno bolna.

MORTENSGARD: Vem, mnogo jih je bilo, ki so to verjeli. Ampak zdi se mi, da se pismu to ne pozna. Če pravim, da je pismo čudno, mislim to v drugem zmislu.

ROSMER: Kako na vsem svetu se je moja uboga žena izmislila pisati vam?

MORTENSGARD: Pismo imam doma. Začela je približno tako, da živi v velikem strahu in grozi. Kajti v tem kraju je toliko hudobnih ljudi, pravi. In ljudje da mislijo le na to, kako bi vas jezili in vam škodovali.

ROSMER: Meni?

MORTENSGARD: Da, tako pravi v pismu. In sedaj pride najbolj čudna stvar. Ali naj povem, gospod pastor?

ROSMER: Da, gotovo! Vse. Brez pridržka.

MORTENSGARD: Pokojna gospa me prosi ~~in roti~~ naj bom velikodušen. Da ve pravi, kako je bil gospod pastor tisti, ki me je dal odstaviti od učite-

ljevanja. Potem me prav prisrčno prosi, naj se ne maščujem.

ROSMER: Kako je pa mislila, da bi se lahko maščevali?

MORTENSGARD: V pismu je to: Če bi izvedel za govorice, da se gode na Rosmersholmu pregrešne reči, da naj nič ne verjamem, kajti samo hudobni ljudje jih trosijo, da bi vas pahnili v nesrečo.

ROSMER: To je v pismu?

MORTENSGARD: O priliki ga sami lahko berete, gospod pastor.

ROSMER: Ampak ne razumem! - Hudobne govorice kakor so živele v njeni domišljiji - kam naj bi bile letele?

MORTENSGARD: Prvič, da ste, gospod pastor odpadli od vere svojih mladih let. To je gospa odločno tajila - takrat. Nato pa - hm -

ROSMER: Nato?

MORTENSGARD: Nato pa piše - in to je precej zmedeno - da ne ve ničesar o pregrešnem razmerju na Rosmersholmu. Da se njej nikdar ni zgodila krivica. In če bi se take govorice vendarle širile, me roti, da naj se jih ne dotikam v "Svetilniku".

ROSMER: Ali ni v pismu nobenega imena?

MORTENSGARD: Nobenega.

ROSMER: Kdo vam je prinesel pismo?

MORTENSGARD: Obljubil sem, da tega ne povem. Prinešeno mi je bilo nekega dne že o mraku.

ROSMER: Da ste takoj povprašali, bi bili izvedeli, da moja žena ni bila povsem pri zavesti.

MORTENSGARD: Vprašal sem, gospod pastor. Ali reči moram, da nisem dobil takega vtiska.

ROSMER: Ne? A zakaj me sedaj pravzaprav obveščate o tem starem, zmedenem pismu?

MORTENSGARD: Ker vam hočem svetovati, da bodite zelo zelo previdni, pastor Rosmer.

ROSMER: V svojem vedenju, menite?

MORTENSGARD: Da. Misliti morate vedno na to, da poslej niste več posvečenec.

ROSMER: Torej ostanete pri tem, da imam kaj prikrivati?

MORTENSGARD: Ne vem, zakaj ne bi smel svoboden mož uživati življenja, kolikor le more. Ampak bodite poslej previdni. Ako pronikne v javnost kaj,

kar nasprotuje predsodkom, tedaj bodite prepričani,da bo morala vsa svobodomiselna struja grenke požirati.-Zdravstvujte,pastor Rosmer.

ROSMER: Da ste zdravi!

MORTENSGARD: In sedaj grem naravnost v tiskarno,da pride velika novica v "Svetilnik".

ROSMER: Objavite vse.

MORTENSGARD: Objavim samo, kar je treba dobrim dusam vedeti./Pozdravi in odide. Dokler je na stopnicah, obstane Rosmer pri vratih.Sliši se zapiranje duri/

ROSMER: /pri vratih, s pridušenim glasom/ Rebeka! Re - Hm./glasno/ Gospa Helsethova - ali je gospodična Westova doli?

HELSETH: /v predsobju/ Ne, gospod pastor, tukaj je ni. /Zagrinjalo v ozadju se razmakne. Rebeka se prikaže med vrati./

REBEKA: Rosmer!

ROSMER: Kaj! Ali si bila v moji spalnici? Draga moja, kaj si pa delela tam?

REBEKA: /pristopi k njemu/ Prisluškovala sem.

ROSMER: Ali, Rebeka! Kako si mogla?

REBEKA: Da lahko sem. Tako grdo je dejal - tisto o moji jutranji obleki.-

ROSMER: Ah, bila si toraj notri, tudi ko je Kroll -

REBEKA: Da. Vedeti sem hotela,kaj tiči za onimi besedami.

ROSMER: Saj bi ti bil povedal jaz.

REBEKA: Težko da bi mi bil povedal vse.In gotovo ne z njegovimi lastnimi besedami.

ROSMER: Si slišala vse?

REBEKA: Mislim, da po večini vse. Ko je prišel Mortensgard sem morala za trenotek dol.

ROSMER: In potem si se vrnila.-

REBEKA: Ne bodi hud za to, dragi prijatelj.

ROSMER: Delaj, kar misliš, da je prav. Popolno svobodo imaš.-Toda kaj praviš sedaj,Rebeka? O, zdi se mi, da te nisem nikdar potreboval tako,kakor sedaj.

REBEKA: Pripravljena sva bila vendar vedno na to,kar pride nekoč.

ROSMER: Ne, ne - na to ne.

REBEKA: Na to ne?

ROSMER: Mislil sem si pač,da nekoč lahko oblatijo in osumničijo najino lepo

čisto prijateljsko razmerje. Ampak ne, da bi to storil Kroll. Od njega ne bi bil nikdar pričakoval tega. Pač pa od te surove družbe z nizkotnim mišljenjem. Oh da - imel sem dobre razloge, če sem svetu to najino zvezo tako ljubosumno prikrival. Bila je nevarna tajnost.

REBEKA: Kaj naju briga sodba drugih. Saj sva si sama v svesti, da sva brez krivice.

ROSMER: Naz? brez krivice? Da, to sem tudi res mislil -do danes. Toda sedaj - sedaj, Rebeka -

REBEKA: No - sedaj -?

ROSMER: Kako naj si razložim strašno Beatino obtožbo?

REBEKA: /živahno, nevoljno/ Oh, ne govori o Beati! Ne misli več na Beato. Zdaj si se je vendar tako lepo rešil, mrtve.

ROSMER: Odkar sem izvedel to, je spet nekako strahotno oživela.

REBEKA: O ne - nikar, Rosmer-! Nikar!

ROSMER: Je, ti pravim. Poskusiti morava, kako bi pregledala stvar do dna, kako je mogla zabloditi v ta nesrečni nesporazum.

REBEKA: Menda ne boš začel sam dvomiti, da je bila pravzaprav blazna?

ROSMER: Dvomim, dvomim. -Saj to je tisto! In poleg tega -ako je bila tako -

REBEKA: Ako je bila tako? Kaj tedaj?

ROSMER: Menim: kje naj tedaj iščemo najbližji vzrok, da se je bolestnost njene duše razvila v blaznost?

REBEKA: Oh, kaj naj pa koristi, da se neprenehoma pogrezaš v taka razglabljanja!

ROSMER: Ne morem drugače, Rebeka. Ne morem prepoditi teh gledajočih dvomov, kakor bi rad.

REBEKA: Pa to postane lahko nevarno neprestano se vrteti okrog te edine brezupne misli.

ROSMER: /hodi nemirno in zamišljeno po sobi/ Nekako sem se moral izdati. Morala je opaziti, kako srečnega sem se počutil od tistega dne, ko si prišla k nam ti.

REBEKA: No pa, dragi prijatelj, če bi bilo tako -!

ROSMER: Boš videla - opazila je, da sva čitala enake knjige. Da sva se iskala in se pogovarjala o vseh novih rečeh. Pa ne razumem'. Saj sem bil vendar tako pozoren in obziren do nje. Če takole pomislim, se mi zdi,

da sem skrbel za živo glavo, da ne bi bila prišla v dotiko z najinimi zadevami.Ali mar ni bilo tako,Rebeka?

REBEKA: Seveda je bilo.

ROSMER: In ti tudi. In vendar -! Oh, grozno je, misliti na to. Torej je hodila tod okrog - ta ženska v svoji trpeči ljubezni - in je molčala in molčala - pa naju opazovala - in vse opazila - in si vse napak razlagala.

REBEKA: /stisne roke/ Ah, da nisem nikoli prišla na Rosmersholm.

ROSMER: Oh, če pomislim, kaj je molče pretrpela! Kakšne ustudne stvari si je ustvarjala s svojim bolnim mozgom in jih je očitala nama!-Ali se ti je kdaj izrazila, kar bi ti bilo utegnilo pokazati sled?

REBEKA: /kakor preganjana/ Meni? Mar misliš, da bi bila potem ostala tukaj le še en dan.

ROSMER: Ne, ne, seveda ne.- O, kakšen boj je morala prebiti! In sama se je morala bojevati, Rebeka. Obupana in čisto čisto sama.-In potem končno pretresljivo in obtožilno - ta zmaga - v mlinskem potoku!/pade na stol pri pisalni mizi, upre roke na mizo in si zakrije obraz z rokami/

REBEKA: /se mu od zadaj previdno približa/ Sedaj me poslusaj, Rosmer.Da je v tvoji moči, priklicati ~~Rebeko~~ Beate nazaj - k sebi - na Rosmersholm - ali bi jo?

ROSMER: Ah, kaj vem, kaj bi in kaj ne bi. Za nič nimam več misli,samo za eno - kar je nepreklicno.

REBEKA: Sedaj bi moral začeti živeti,Rosmer. Začel si že.Popolnoma si se osvobodil - na vse strani.Čutil si se tako srečnega in lahkega.

ROSMER: Ah res, čutil sem se.In zdaj nenadoma, to dušeče breme.

REBEKA: /stoji za njim z rokami na naslonu/ Kako krasno je bilo, kadar sva v mraku sedela doli v sobi. Pa sva skupno snovala nove načrte za življenje. Poseči si hotel v živo življenje,v živo življenje dneva, si dejal.Kakor resilen gost si hotel potovati od ognjišča do ognjišča. Osvojiti si duhove in molje. Plemenitnike ustvarjati vse okrog - v širših in vse širših krogih. Plemenitnike.

ROSMER: Vesele plemenitnike.

REBEKA: Da, vesele.

Narodno gledališče ARHIV Ljubljani

ROSMER: Saj veselje plemeniti duše, Rebeka.

REBEKA: In misliš, da ne tudi - bolečina? Velika bolečina?

ROSMER: Tudi - kdor bi mogel skozi njo. Preko nje. Čisto preko nje.

REBEKA: In to moraš.

ROSMER: /maje otožno z glavo/ Preko tega ne morem nikoli. Čisto preko tega nikoli! Vedno ostane dvom. Vprašanje, Nikdar več ne bom mogel plavati v čustvu, ki tako čudovito krasi. življenje.

REBEKA: /tišje za naslonom/ Kaj misliš, Rosmer?

ROSMER: /jo pogleda/ Tiha, vesela čustva nekrivde.

REBEKA: /se umakne za korak/ Da. Nekrivda! /Kratek molk/

ROSMER: /upre zopet komolce na mizo, podpre glavo in gleda predse/ In kako je znala kombinirati. Kako sistematično je nizala člen na člen. Najprej jo obidejo rahli pomisleki zaradi moje pravovernosti-. Kako se je takrat le mogla tega domisliti? A domislila se je. In pomisleki so vzrasli v gotovost. In potem -da potem ji je bilo malenkost, misliti si tudi vse drugo./ Posadi se pokonci in potegne z rokami skozi lase/ O, vse te divje domišljije! Nikdar več se jih ne iznebim. To tako čutim. Vem. Še predno si si v svesti, pridrve in spominjajo na mrtvo.

REBEKA: Kakor beli konj na Rosmersholmu.

ROSMER: Natanko tako. V temi vihrajo semintja. V tišini.

REBEKA: In zavoljo tega nesrečnega izmisleka se hočeš odreči živemu življenju v katero si pravkar posegel.

ROSMER: Prav imaš trdo je. Trdo, Rebeka. A nimam izbere. Kako naj bi se rešil tega?

REBEKA: S tem, da si ustvariš nove razmere.

ROSMER: /dvigne osupnjen oči/ Nove razmere?

REBEKA: Da, nove razmere za svet okrog sebe. Živi, delaj, tvori. Nikar ne sedi in si ne beli glave z nerazrešnimi ugankami.

ROSMER: /vstane/ Nove razmere? /Hodi semtertja, ustavi se pri vratih pa pride nazaj/ Vprašanje mi je vstalo. Ali se nisi tudi ti že tako vprašala, Rebeka?

REBEKA: /težko sopeča/ Povej mi - kakšno -vprašanje je to?

ROSMER: Kako, misliš, da se bo razvijalo najino razmerje poslej?

REBEKA: Mislim, da najino prijateljstvo lahko pretrpi - vse kar pride.

ROSMER: No, tako nisem mislil baš. Ampak to, kar naju je od konca privedlo skupaj, - kar naju je tako močno zvezalo - najina vera v čisto skupno življenje moškega in ženske.

REBEKA: No - in?

ROSMER: Tako razmerje, mislim, kakršno je najino, ali ni pred vsem primerno za življenje v tihem, srečnem miru -?

REBEKA: No - in dalje?

ROSMER: A sedaj se mi odpira življenje polno boja in nemira in silnih duš-nih pretresov. Kajti hočem ga živeti, Rebeka svoje življenje! Ne maram, da bi me vrgle ob tla pošastne možnosti. Nočem, da bi mi pot življenja predpisovali -bodisi živi, ali pa - drugi.

REBEKA: Ne, ne - ne udaj se! Bodi povsem svoboden mož, Rosmer!

ROSMER: Ali pa veš, kaj mi je sinilo v misel? Ali ne veš? Ali ne vidiš, kako bi se najložje odrešil vseh teh mučilnih spominov -vse žalostne preteklosti?

REBEKA: No?

ROSMER: Če ji postavim novo živo resničnost nasproti.

REBEKA: /se oprime naslone/ Živo -? Kaj - se pravi to?

ROSMER: /stopi bližje/ Rebeka - če bi te sedaj vprašal: Ali mi hočeš biti druga žena?

REBEKA: /je trenotek nezmožna besede, potem radostna zakliče/ Tvoja žena! Tvoja! - Jaz!

ROSMER: Dobro. Poskusiva. Oba bodiva eno. Izpraznjeni prostor mrtve se mora sedaj izpolniti.

REBEKA: Jaz - na Beatinem mestu -!

ROSMER: Tedaj bo izbrisana iz knjige mojega življenja. Popolnoma. Za vse večne čase.

REBEKA: /tiho in trepetajoča/ Ali to verjameš, Rosmer?

ROSMER: Mora biti! Mora! Ne morem, nočem hoditi po svetu z mrličem na plečih. Pomagaj mi, da se ga otresem. In zadušiva vse spomine v svobodi, v radosti, v strasti. Ti mi bodi edina soproga, ki sem jo kdaj imel.

REBEKA: /se ima povsem v oblasti/ Ne izpregovori nikdar več o tem. Nikdar ne bom tvoja žena.

ROSMER: Kaj! Nikdar! Ah, ker misliš, da me ne bi mogla ljubiti? Ali ni v

najinem prijateljstvu že kapljica ljubezni?

REBEKA: /si tišči ušesa kakor ustrašena/ Nehaj, Rosmer! Ne govori tako!

ROSMER: /jo prime za roko/ Pa je, pa je - v najinem razmerju kal možnosti. O, saj vidim, da čutiš tudi ti tako. Ni res, Rebeka?

REBEKA: /zopet krepko in odločno/ Poslušaj me. To ti povem - če boš tako nadaljeval, odidem z Rosmersholma.

ROSMER: Odideš! Ti! Tega ne moreš. To je nemogoče.

REBEKA: Še bolj je nemogoče, da bi ti postala žena. Nikdar, nikoli ne bom mogla.

ROSMER: /pogleda jo osupnjen/ Praviš: Ne bom mogla. In to praviš tako čudno. Zakaj ne bi mogla?

REBEKA: /ga prime za obe roki/ Dragi prijatelj - zaradi sebe in zaradi tebe. Ne vprašuj, zakaj ne? /izpusti ga/ Pa ne besede več, Rosmer./Gre do vrat na levi/

ROSMER: Poslej je zame samo še eno vprašanje - zakaj?

REBEKA: /se obrne in ga pogleda/ Tedaj je konec.

ROSMER: Med nama?

REBEKA: Med nama.

ROSMER: Med nama ne bo nikoli konec. Nikdar ne zapustiš Rosmersholma.

REBEKA: /drži za kljuko/ Ne, tega nemara ne. Toda, če me boš nadlegoval z prašanji, je vendar konec.

ROSMER: Vendar konec? Kako -?

REBEKA: Konec. Kajti tedaj pojdem isto pot, ki jo je šla Beata. Zdaj veš, Rosmer.

ROSMER: Rebeka-!

REBEKA: /pri odprtih vratih počasi kima/ Zdaj veš! /Odide/

ROSMER: /gleda zamišljen na zaprta vrata; zase/ Kaj - je - to?

ZASTOR.

TRETJE DEJANJE.

Soba na Rosmersholmu.

/Okno in vrata v predsobje so odprta. Dopoldne. Solnce sije zunaj. Rebeka, oblečena kakor v prvem dejanju, stoji pri oknu, zaliva cveticam. Gospa Helsethova snaži pohištvo od prahu/ /Kratek molk/

REBEKA: Čudno, da je pastor danes tako dolgo zgoraj.

HELSETH: Ah, saj je večkrat. Pa zdaj pride pač kmalu doli.

REBEKA: Ali ste ga kaj videli?

HELSETH: Komaj, komaj, ko sem mu nesla kavo je stopil v spalnico, da bi se oblekel.

REBEKA: Vprašujem, ker mu včeraj ni bilo čisto dobro.

HELSETH: Videlo se mu je. Rada bi le vedela, ali nimata nekaj s svakom.

REBEKA: Kaj pa mislite, da bi bilo?

HELSETH: Tega ne morem vedeti. Ta Mortensgard mogoče da ju je naščuval drugega proti drugemu.

REBEKA: To je že mogoče. - Kaj poznate tega Petra Mortensgarda pobliže?

HELSETH: Kaj še, gospodična. Kako morete misliti? Takšnega kot je ta!

REBEKA: Mislite zato, ker izdaja tisti grdi list?

HELSETH: O, ne samo zato. - Morda veste, gospodična, da je imel otroka z omoženo žensko, ki ji je mož pobegnil?

REBEKA: Slišala sem govorico. Pa to je bilo pač davno, preden sem prišla sem.

HELSETH: Da, moj Bog, saj je bil takrat še tako mlad. In ona naj bi bila imela več pameti od njega. Saj jo je hotel tudi poročiti. Pa ni mogel dobiti dovoljenja. In potem se je moral prav hudo pokoriti. - Pozneje pa se je Mortengard izkopal - Bog ve da. Dosti jih je, ki iščejo tega moža.

REBEKA: Nižji ljudje se obračajo najrajši nanj, kadar se kaj pripeti.

HELSETH: No, pa nemara tudi drugi, ne le nižji ljudje. -

REBEKA: /jo naskrivaj pogleduje/ Kaj res?

HELSETH: /marljivo snaži zofo/ Pa prav taki, ki bi človek nanje najmanj mislil, gospodična.

REBEKA: /ima opravka s cvetlicami/ To si pač le tako domnevate, gospa Hel-

sethova. ~~Saj~~ vi vendar ne morete kaj takega za gotovo vedeti.

HELSETH: Tega da ne bi mogla vedeti, gospodična? Kdo ve, če ne. Zakaj - če ~~že mora na dan~~ - jaz sama sem bila nekoč s pismom pri Mortensgardu

REBEKA: /se obrne/ Tako - ~~da~~ res?

HELSETH: Prav res da. In pismo vam je bilo pisano tu na Rosmersholmu.

REBEKA: Resnično, gospa Helsethova?

HELSETH: Bog ve da res. ~~In na fin papir je bilo pisano.~~ In ~~s finim~~ rdečim pečatom zapečateno.

REBEKA: In vi ste dobili ukaz, nesti ga tja? No draga gospa Helsethova, potemtakem pa že ni težko uganiti, čegavo je bilo.

HELSETH: No?

REBEKA: Seveda je to uboga gospa Rosmerjeva v svoji bolehnosti -

HELSETH: Gospodična, to ste rekli Vi, ne jaz.

REBEKA: Ampak, kaj je bilo pravzaprav v pismu? Ampak res - saj tega ne morete vedeti.

HELSETH: Hm, mogoče pa, da bi vendar vedela.

REBEKA: Ali vam je povedala, kaj je pisala?

HELSETH: Ne, tega ne, tega. Ampak ko ga je Mortensgard prebral, me je začel izpraševati na vse strani, tako da sem pač lahko uganila, kaj je bilo v njem.

REBEKA: Kaj pa mislite, da je bilo? O, draga, dobra gospa Helsethova, povejte mi vendar.

HELSETH: Ne, ne, gospodična za vse na svetu ne.

REBEKA: O, meni že lahko poveste. Saj sva vendar tako dobri prijateljici.

HELSETH: I, Bog me varuj, kako bi povedala kaj takega Vam gospodična. Samo to lahko povem, da je bilo nekaj grdega, kar so ubogi bolni gospe vsadili v glavo.

REBEKA: Kdo ji je vsadil v glavo?

HELSETH: Hudobni ljudje, gospodična. Hudobni ljudje.

REBEKA: Hudobni -?

HELSETH: Da, to pravim še enkrat. Prav hudobni ljudje so morali biti.

REBEKA: Kaj pa mislite, kdo je utegnil biti?

HELSETH: O, jaz že vem, kaj naj si mislim. Ampak Bog obvaruj moj jezik. Tam

v mestu, tam je gospa - hm!

REBEKA: Saj vas poznam, da mislite gospod Krollovo!

HELSETH: O, ta jih ima za ušesi! Pred menoj se zmerom tako postavlja. In tudi vi ste ji bili zmerom trn v peti.

REBEKA: Ali mislite, da je bila gospa Rosmerjeva pri zdravi pameti, ko je pisala pismo Mortensgardu?

HELSETH: To je tako posebna reč s pametjo, gospodična. Čisto brez uma mislim, da ni bila.

REBEKA: Pa saj je bila vendar kakor udarjena, ko je izvedela, da ne more imeti otrok. In nato je izbruhnila blaznost.

HELSETH: Da, to jo je hudo prizadelo ~~ubogo gospo~~.

REBEKA: /vzame ročno delo in sede na stol pri oknu/ Sicer pa, gospa Helsethova - ali se ne zdi tudi Vam, da je bila pravzaprav sreča za gospoda pastorja?

HELSETH: Kaj, gospodična?

REBEKA: Da nista imela otrok. Kaj ne?

HELSETH: Hm, ne vem prav, kaj naj rečem.

REBEKA: Ne, res mi lahko verjamete. Zanj je bilo najbolje. On ni ustvarjen, da bi poslušal otroško kričanje.

HELSETH: Gospodična, mali otroci na Rosmersholmu ne kriče.

REBEKA: /Jo pogleda/ Ne kriče?

HELSETH: Ne. Kar ljudje pomnijo niso mali otroci tukaj nikdar kričali.

REBEKA: To je ~~vendar~~ čudno.

HELSETH: ~~Kajne da?~~ Ampak to je že tako v rodbini. Pa je še nekaj čudnega. - Kadar porastejo se nikdar ne smejejo. Vse življenje se ne smejo.

REBEKA: To je pa vendar prečudno.

HELSETH: Gospodična, ali ~~se videli~~ le enkrat, da bi se ~~bil smejal~~ gospod pastor?

REBEKA: Ne - če premislim, pa se mi skoraj zdi, da imate prav. Ampak po mojem se ljudje v tem kraju sploh mnogo ne smejejo.

HELSETH: Saj se tudi ne. Pravijo, da se je začelo na Rosmersholmu. Potem pa se je pač razširilo kakor kuga.

REBEKA: Vi dosti razmišljate, gospa Helsethova.

HELSETH: ~~Ah, gospodična ne smete se mi smejati.~~-/posluša/Tiho,tiho -sedaj prihaja gospod pastor.Ne more videti omela v sobi./Odide na desno/

/Ivan Rosmer pride s klobukom in s palico v roki skozi predsobje/

ROSMER: Dobro jutro, Rebeka.

REBEKA: Dobro jutro, dragi ~~moj~~. /dela:kratek molk/ ~~Ali~~ greš od doma?

ROSMER: Grem.

REBEKA: Saj je res lepo vreme.

ROSMER: Davi te ~~ni~~ bilo k meni.

REBEKA: Ne, res ne - danes ne.

ROSMER: Pa te tudi zanaprej ne bo?

REBEKA: Tega še ne vem.

ROSMER: ~~Ali~~ je ~~zame~~ kaj ~~prišlo~~? pole

REBEKA: Uradni list.

ROSMER: Uradni list -

REBEKA: ~~-Na mizi leži.~~

ROSMER: /odloži klobuk in palico/ Ali že kaj piše?

REBEKA: Že.

ROSMER: Pa mi ga ne pošljes gor? k meni sto?

REBEKA: Saj bos še dosti zgodaj ~~čital.~~ bral

ROSMER: ~~A tako.~~ /vzame list in čita stoječ pri mizi/Kaj?--"Ne moremo dosti svariti pred brezznačajnimi uskoki" - /jo pogleda/ Rebeka,uskoka me imenujejo.

REBEKA: Saj ni imena.

ROSMER: To nič ne de./čita dalje/ -"Tajni izdajalci -Judežke nature,ki svoj odpad drzno priznajo, čim mislijo, da je trenotek primeren in-da se izplača."-"Sramoten napad na slavni spomin častitljivih prednikov"--"Zagotovo pričakuje da trenotni mogotci ne bodo skoparili z dostojno nagrado"./položi list na mizo/In to pišejo o meni.Ljudje, ~~ki me poznajo že tako dolgo in tako natanko.Česar še sami ne verjamejo.~~Kdo vedo, da je zlagana vsaka beseda -pa vendar pišejo.

REBEKA: Pa je še več. Zakaj

ROSMER: /vzame časopis v roko/ -"Edino opravičenje neizvežbana volja"--"Nesrečen upliv,ki se razteza morda celo na področja,o katerih,za

sedaj še nočemo javno razpravljati"- /Pogleda Rebeko/ Kaj je to?

REBEKA: To leti name, saj vidiš.

ROSMER: /odloži časopis/ Rebeka, tako ne ravnajo poštenjaki,

REBEKA: Da, zdi se mi, da se tem ni treba prevzemati nad Mortensgardom.

ROSMER: /hodi sem tertja/ Tukaj je treba rešitve. Vse, kar je dobrega v človeku, pogine, če ostane tako. Pa ne sme biti. Oh, kakšno veselje - kakšno veselje bi čutil, če bi mogel malo posvetiti malo v temo teh ostudnosti.

REBEKA: /vstane/ Kajneda? To bi bilo nekaj velikega in krasnega, za kar lahko živiš.

ROSMER: Pomisli, če bi jih mogel vzbuditi, da bi izpoznali sami sebe. Če bi jih mogel pripraviti, da bi se skesali in sramovali sami sebe. Če bi mogel doseči, da bi se približali drug drugemu strpljivo v ljubezni.

REBEKA: Da, le prizadeni si na vso moč, pa bodeš videl, da zmagaš.

ROSMER: Zdi se mi, da bi moralo uspeti. Oh! Kako lepo bi bilo tedaj živeti. Nič več sovražnega prepira. Samo tekmovanje. Vse oči obrnjene na en smoter. Vsako stremljenje, vsaka misel bi vodila naprej - navzgor - vsak na svoji naravni poti. Sreča, ki bi jo ustvarili vsi- bi sijala vsem. /pogleda skozi okno, zdrzne se in pravi otožno/ Ah! Jaz je ne bi ustvaril.

REBEKA: Ne-? Ti je ne bi? strah

ROSMER: In tudi ne za se.

REBEKA: O, Rosmer, ne daj, da bi te prevzel tak dvom.

ROSMER: Sreča - draga Rebeka - sreča je najprej in predvsem tiha, vesela, gotova zavest nekrivde.

REBEKA: /gleda predse/ Da - krivda ...

ROSMER: Ah, ti tega ne moreš tako presoditi. Jaz pa -

REBEKA: Ti pa najmanj!

ROSMER: //pokaže skozi okno/ Mlinski potok.

REBEKA: O Rosmer -!

/Gospa Helseth pogleda skozi vrata na desni/

HELSETH: Gospodična!

REBEKA: Takoj, takoj. Zdaj ne.

HELSETH: Le besedico, gospodična.

/Rebeka gre do vrat, Helsethova ji nekaj pravi. Kratek čas šepetata. Helsethova pokima in odide/

ROSMER: /nemiren/ Ali je kaj zame?

REBEKA: Ne, samo gospodinjske reči. Sedaj pa bi moral iti na ~~zrak, dragi Rosmer. Res prav pošten izprehod.~~ Dragi Rosmer, izprehod.

ROSMER: /vzame klobuk/ Da, ~~pojdi z mano~~. Pojdiva skupaj.

REBEKA: Ne, dragi, zdaj ne morem. Sam moraš iti. Toda obljubi mi, da se otreseš vseh mračnih misli.

ROSMER: Bojim se, da se jih ne otresem nikdar.

REBEKA: Da te more taka prazna reč pograbiti s tako močjo-!

ROSMER: Žal da ni prazna. Vso noč sem premišljeval. Beata je navsezadnje le jasno videla.

REBEKA: Kaj - misliš?

ROSMER: Jasno je ogledala, ko je mislila, da te ljubim, ~~Rebeka~~.

REBEKA: To bi bila jasno videla!

ROSMER: /položi klobuk na mizo/ Neprenehoma me prijema misel - če se nisva oba motila ves čas - ko sva svoje razmerje imenovala prijateljstvo.

REBEKA: Ali misliš reči, da bi bila prav tako lahko -

ROSMER: -rekla ljubezen. Da. Še ko je bila ~~Beata~~ živa, so bile vse moje misli tvoje. Lepo tebi sem hrepenel. Samo pri tebi sem čutil ~~tiho~~ tiho, ~~veselo~~, brezželjno blaženost. Če natanko preudariva, Rebeka, se je začelo najino skupno življenje kakor sladka, ~~tajna~~ otroška ljubezen. Brez želja in brez sanj. Ali nisi čutila ti prav tega? ~~Povej mi.~~

REBEKA: /se bojuje sama s seboj/ Oh, saj ne vem, kako naj ti odgovorim.

ROSMER: In ko sva tako prisrčno živela drug ob drugem in drugi za drugega, sva to smatrala za prijateljstvo. Ne, ne, najino razmerje je bilo duševen zakon, morda že od prvega dne. Zato je na moji strani krivda. Jaz nisem imel pravice do tega - zaradi Beate nisem smel.

REBEKA: Nisi smel ~~srečno živeti? Ali verjameš to Rosmer?~~

ROSMER: Ona je zrla na najino razmerje z očmi svoje ljubezni. Presojala

je najino razmerje po načinu svoje ljubezni. Naravno: Beata ni mogla soditi drugače, nego je sodila,

REBEKA: Ali kako moreš vendar sebe obtoževati zaradi Beatine zmote?

ROSMER: ~~Iz ljubezni do mene~~ kakor je ona to razumela - je šla v mlinski potok. To je pribito, ~~Rebeka~~. In preko tega ne morem nikdar.

REBEKA: Ah, ne misli na nič drugega, nego na veliko, lepo nalogo, ~~za katero si zastavil svoje~~ ge življenje.

ROSMER: /maje z glavo/ Te gotovo ne izvršim več. Jaz ne. ~~Izza tega, kar vem zdaj~~.

REBEKA: Pa zakaj ne ti?

ROSMER: Ker ne more nikdar zmagati stvar, ki izvira iz krivde.

REBEKA: /vzbujena/ O, to so podedovani dvomi - podedovan strah -podedovana nepokojna vest. Tukaj govore ljudje, da se mrtvi vračajo v podobi vihrujočih belih konj. Vidim, da je to nekaj takega.

ROSMER: Naj bo, kar je. Kaj pomaga, če ne morem premagati. In lahko mi verjameš, Rebeka, tako je, kakor pravim, Stvar, ki naj se privede do trajne zmage, mora voditi vesel mož brez krivde.

REBEKA: Ali je radost tebi tako neizogibno potrebna, Rosmer?

ROSMER: Radost? Je.

REBEKA: Tebi, ki se nikdar ne smeješ?

ROSMER: Kljub temu. Lahko mi verjameš, mnogo daru imam za veselje.

REBEKA: Sedaj pojdi, dragi. Daleč - prav, prav daleč. Slišiš? Na-klobuk. In tu imaš ~~tudi~~ palico.

ROSMER: /vzame oboje/ Hvala. Ali res ne greš z menoj?

REBEKA: Ne, ne. Sedaj ne morem.

ROSMER: No, bodisi. Saj si vendar z menoj. /Odide skozi predsobje. Rebeka, stoječa za odprtimi vrati, pogleda naglo ven. Potem odide do vrat na desni/

REBEKA: /odpre vrata: tiho/ Tako, gospa Helsethova. Sedaj ga lahko pustite sem. /stopi k oknu/

/Kmalu vstopi rektor Kroll z desne, pozdravi nemo in odmerjeno in ne odloži klobuka/

KROLL: ~~Torej~~ je odšel?

REBEKA: Je.

Narodno gledališče * ARHIV * v Ljubljani

KROLL: Ali navadno dolgo izostane?

REBEKA: Dolgo. Danes pa kdo ve. In če se nočete sestati z njim -

KROLL: Ne, ne. Z vami želim govoriti. Pa čisto na samem.

REBEKA: Tedaj pa izrabiva čas. Sedite, gospod rektor. /Sede na naslonjač pri oknu, Kroll sede na stol poleg nje/

KROLL: Gospodična Westova - ne morete si pač misliti, kako mi gre k srcu Rosmarjev preokret.

REBEKA: Pričakovali smo da bo tako. Vsaj začetkoma.

KROLL: Samo začetkoma?

REBEKA: Rosmer je za trdno upal, da pojdete prej ali slej z njim.

KROLL: Jaz?

REBEKA: Vi in vsi njegovi prijatelji.

KROLL: ~~Torej~~ vidite! Tako slabotna je ~~torej~~ njegova razsodnost, ~~kadar gre za ljudi in za razmere v vsakdanjem življenju.~~

REBEKA: Sicer pa - če čuti potrebo osvoboditi se na vse strani -

KROLL: Da, ampak vidite - prav tega ~~vendar~~ ne verjamem.

REBEKA: Kaj pa ~~verjamete~~ mislite?

KROLL: Mislim, da tičite za vsem tem vi.

REBEKA: To misel imate od svoje gospe, rektor Kroll.

KROLL: Vseeno, od koga jo imam. Ampak eno je gotovo. Močni dvomi - pravim, nenavadno močni dvomi me obhajajo, kadar premišljam ~~pa~~ zberem v duhu vse, kar ste delali in uganjali od prvega hipa, ko ste prišli sem.

REBEKA: /ga pogleda/ ~~Meni se pa sanja~~, da je bil čas, ko ste imeli nenavadno vero vame, ~~rektor Kroll~~. Malo da nisem dejala: prisrčno vero.

KROLL: /tišje/ Koga pa ne bi vi očarali, če se zavzamete?

REBEKA: Jaz - pa se za to zavzela! -

KROLL: ~~Ste se!~~ Sedaj nisem več tako neumen in ne mislim, da je bilo pri tem kaj čuvstva. Nič druzega niste hoteli, kakor da bi se vam odprla vrata na Rosmersholm. Da bi se tukaj zasidrali. ~~In v to naj bi vam bil jaz pomagal. Zdaj to vidim.~~

REBEKA: Torej ste popolnoma pozabili, da me je Beata prosila in nadle

naj pridem sem.

KROLL: Da, ko ste občarali tudi njo. Ali naj bi se reklo temu, kar je čutila Beata za vas, prijateljstvo? Saj je bilo že malikovanje. ~~Izprevrglo se je~~ - kako bi dejal? - v nekako obupno zaljubljenost, Da, to je prava beseda.

REBEKA: Bodite tako dobri in nikar ne pozabite, v kakšnem stanju je bila Vaša sestra. Kar se mene tiče, se mi menda ne more očitati, da bi bila kakorkoli prenapeta.

KROLL: Ne, to res niste. Ampak tem nevarnejši ste ljudem, nad katerimi bi radi dosegli oblasti. Lahko vam je, ravnati s preudarkom, popolnoma, natančno preračunjeno - ker imate hladno srce.

REBEKA: Hladno srce? Ali ste si o tem tako na jasnem?

KROLL: Zdaj sem si čisto na jasnem. Kako bi bili sicer leta in leta brez prestanka svoj smoter tako neomajno zasledovali. Da, da, dosegli ste, kar ste hoteli. Njega in vse imate v roki.- Da ste pa vse to dosegli, se niste ustrašili, spraviti njega v nesrečo.

REBEKA: To ni res. Ne jaz - Vi ste ga pahnili v nesrečo.

KROLL: Jaz?

REBEKA: Da, ko ste mu vtepli v glavo misel, da je on kriv ~~strašnega~~ Beatinega konca.

KROLL: To mu je torej tako globoko v srce seglo?

REBEKA: Lahko si pač mislite. Tako nežna duša -

KROLL: Menil sem, da se znajo takozvani svobodni možje otresti vseh pomislekov -Tako je torej! No, da - pravzaprav bi si bil to lahko mislil. Potomcu mož, ki gledajo tukaj na nas - morda mu usoda vendar se prihrani to, da bi se odtrgal od vsega, kar se je podedovalo od roda do roda.

REBEKA: /gleda zamišljena predse/ Johannes Rosmer je globoko vkoreninjen v svojem rodu. To je le preresnično.

KROLL: Da, in, na to bi se bili morali ozirati, ~~če ste zanj kaj čutili.~~ Pa seveda, takih obzirov niste mogli imeti vi. Saj so bili vaši pogoji tako neskončno različni od njegovih.

REBEKA: Kakšni pogoji?

KROLL: Menim - pogoji rojstva - rodovine - gospodična Westova.

REBEKA: Tako.- Da, to je res. Vzrasla sem iz prav skromnih razmer. Vendar pa-

KROLL: Ne govorim o stanu in položaju. Mislim na moralne pogoje.

REBEKA: Pogoji -? V kakem oziru.

KROLL: Z ozirom na to, odkod izhajate.

REBEKA: Kaj pravite?

KROLL: Saj pravim to le zato, ker pojasnjuje vse vaše vedenje.

REBEKA: Tega ne razumem. Jasno besedo hočem.

KROLL: Mislil sem res, da vam je vse jasno. Sicer bi bilo posebno čudno, da ste se dali doktorju Westu adoptirati.

REBEKA: /vstane/ A tako! Sedaj razumem.

KROLL: - da ste sprejeli njegovo ime. Vaša mati se je imenovala Gavik.

REBEKA: /hodi semtertje/ Moj oče se je imenoval Gawik, gospod rektor.

KROLL: Vaso mater je moral njen poklic vedno privajati v dotiko z okrajnim zdravnikom.

REBEKA: Glede tega imate prav.

KROLL: Potem vas vzame k sebi - takoj, ko vam je umrla mati. Ravna z vami robato. In vendar ostanete pri njem. Veste, da vam ne zapusti počenega groša. Saj ste tudi dobili samo zaboj knjig. In vendar vztrajate pri njem. Prenašate njegove muhe. Mu strezete do zadnjega dihljeja.

REBEKA: /stoji pri mizi in ga gleda porogljivo/ In da sem storila vse to, razlagate s tem, da se je držalo mojega rojstva nekaj nenravnega, nekaj zločinskega!

KROLL: Kar ste storili zanj, izvajam iz naravnega, otroškega instinkta. Drugo vaše vedenje smatram za posledico Vašega rojstva.

REBEKA: /jezna/ Toda v tem kar pravite, ni niti besede resnice. To lahko dokažem. Kajti doktorja Westa sploh še ni bilo v Finmarkah ob mojem rojstvu.

KROLL: Oprostite, gospodična, že leto prej je prišel v Fort. To sem ugotovil.

REBEKA: Motite se, Vam pravim. Povsem se motite.

KROLL: Šele predvčerajšnjim ste rekli, da imate devetindvajset let in da ste v tridesetem.

REBEKA: Tako? To sem rekla?

KROLL: To ste rekli. Torej lahko izračunam -

REBEKA: Počasi! Tu vam nič ne pomaga računanje. Kajti zdaj vam pa kar povem, da se izdajam za eno leto mlajšo.

KROLL: /neverno se smehljaje/ Zares? To je zopet nekaj novega. Kako pa to?

REBEKA: Ko sem izpolnila petindvajseto se mi je zazdelo - neomoženi - da sem strašno stara. Tedaj sem začela vtajevati eno leto.

KROLL: Vi - emancipiranke? Vi imate predsodke glede starosti za možitev?

REBEKA: Da, neumno je bilo - in smešno. Človeku ostane to in ono, česar se ne more emancipirati. Ljudje smo pač taki.

KROLL: Bodi že tako ali tako. Moj račun se pa vendar lahko ujema. Kajti leto dni, preden je dobil doktar West gori službo, je na kratko obiskal Finmarko.

REBEKA: /močno razburjena/ To ni res!

KROLL: Da ni res?

REBEKA: Ne! Tega mi ni mati nikdar omenila.

KROLL: Tako? Da ne?

REBEKA: Ne, nikdar ne. In doktor West tudi ne. Niti besedice.

KROLL: Ali ni mogoče, da bi bila oba imela tehtne uzroke, da sta preskočila eno leto? Prav kakor vi, gospodična Westova. Morda je to posebnost vaše družine.

REBEKA: /hodi semtertja in vije roke/ To je nemogoče. To mi hočete le vsiliti v misel. To ni in ne more biti resnično. Nikakor ne -

KROLL: /vstane/ Draga moja - zakaj za božjo voljo se pa tako razburjate? Saj me kar plašite. Kaj naj pa mislim?

REBEKA: Nič. Nič vam ni treba misliti.

KROLL: Tedaj mi morate vendar razložiti, zakaj vam gre ta reč, ta možnost tako k srcu.

REBEKA: /se zbere/ To je pač jasno rektor Kroll. Ne mika me, da bi veljala za nezakonsko dete.

KROLL: No, zaradi mene. Da, da, pomiriva se tačas s to razlago. Torej tudi v tej stvari vam je ostal še - predsodek?

REBEKA: Da, to že.

KROLL: No, menda je tako večinoma z vsem, kar imenujete svojo emancipacijo.

Načitali ste si neštevilnih novih misli in nazorov. Nekaj veste o različnem znanstvenem raziskavanju, o rezultatih, ki so navidezno ovrgli marsikaj, kar je doslej veljalo za neizpodbitno in nedotekljivo. Ampak vse to je ostalo pri vas le znanje, gospodična Westova. Doktrina. V meso in kri vam ni prešlo.

REBEKA: /premišljevaje/ Mogoče, da imate prav.

KROLL: Da, le sami se izprašajte, pa boste videli. In če je z vami tako, tedaj pač tudi vémo, kako je z Johannom Rosmerjem. Saj je naravnost blazno - z odprtimi očmi bi drvil v pogin, če bi nastopil, pa javno priznal svoj odpad. Pomislite, on s svojo plašno dušo! Pomislite si njega zavrženega - preganjanega od tistega kroga, v katerem se je gibal doslej. Izpostavljenega brezobzirnim napadom najboljših članov naše družbe. On ni ~~in ni~~ mož ki bi to prenesel.

REBEKA: Mora prenesti. Prepozno je ~~že~~; vrniti se ne more.

KROLL: Nič ni prepozno. ~~Nikakor ne.~~ Kar se je zgodilo, se lahko zamolči, ali pa lahko razloži kot hipna, čeprav obžalovanja vredna zabloda. Ampak en korak je neizogibno potreben.

REBEKA: Kaj naj bi bilo to?

KROLL: Pripraviti ga morate do tega, da razmerje pozakoniti.

REBEKA: Najino razmerje?

KROLL: ~~Ba. Poskrbeti morate, da dosežete to.~~ Ne maram natančno preiskavati stvari. Zdi se mi pa, da sem opazil, da se najlažje premagujejo tako zvani predsodki, kjer gre - hm -

REBEKA: Kjer gre za razmerje med moškim in žensko, ste hoteli reči.

KROLL: Odkritosrčno povedano, to mislim.

REBEKA: /gre počasi k oknu in gleda vun/ Malo da nisem rekla - da naj bi bili imeli prav, gospod rektor.

KROLL: Kaj menite? Tako čudno pravite to?

REBEKA: Ah, kaj! Ne govoriva več o tem. Hm - on prihaja.

KROLL: Že! Torej moram oditi.

REBEKA: /gre k njemu/ Ne, ostanite. Sedaj boste nekaj slišali.

KROLL: Sedaj ne. Zdi se mi, da ga ne bi mogel gledati.

REBEKA: Prosim vas - ostanite. Ostanite, sicer vam bo pozneje žal. Zadnjikrat vas neče-

KROLL: /jo začuden pogleda, pa odloži klobuk/ No, gospodična Westova -bodisi

/Kratek molk. Potem vstopi Ivan Rosmer iz predsobja/

ROSMER: /obstane pri vratih, ko opazi rektorja/ Kaj! Ti tukaj!

REBEKA: Najrajši bi se ti bil umaknil, Rosmer!

KROLL: /nehote/ Ti!

REBEKA: Da, gospod rektor. Midva se tikava - Rosmer in jaz. Najino razmerje je tako naneslo.

KROLL: Ali je to, kar naj bi slišal?

REBEKA: To - in še malo več.

ROSMER: /pristopi k Krollu/ Kakšen namen ima tvoj današnji obisk?

KROLL: Hotel sem še enkrat stopiti predte in te pridobiti za povrat.

ROSMER: /pokaže na časopis/ Izza tega, kar je tam napisano?

KROLL: Tega nisem pisal jaz.

ROSMER: Ali si storil le en korak, da bi bil preprečil?

KROLL: Za to ne bi bil mogel odgovarjati spričo naloge, kateri služim. Pa tudi ni bilo v moji moči.

REBEKA: /raztrga časopid v kose, zmečka ostanke in jih vrže za peč/ Tako, Sedaj nam je izpred oči. Pa naj nam bo še iz misli. Kaj takega ne pride več, Rosmer.

KROLL: Oh da, če bi mogli doseči to!

REBEKA: Sedimo. Vsi trije. Sedaj povem vse.

ROSMER: /sede nehote/ Rebeka, kaj te je obšlo? Ta čudni mir. Kaj naj to pomeni?

REBEKA: To je mir po odločitvi. /Sede/ Sedite vendar, gospod rektor./Rektor sede na zofo/

ROSMER: Po odločitvi? Kakšni odločitvi?

REBEKA: Vrniti Ti hočem, kar potrebuješ, da lahko živiš svoje življenje. Naj se ti vrne veselo čustvo tvoje nekrivde, dragi prijatelj.

ROSMER: Ali - kaj pomeni vse to?

REBEKA: Samo pripovedovala bom nič drugega.

ROSMER: No -!

REBEKA: Ko sem prišla semkaj iz Finmark - z doktorjem Westom - se mi je zazdelo, kakor bi se mi odpiral nov, velik svet pred očmi. Doktor me je

Narodno gledališče ARHIV v Ljubljani

bil poučil o ~~tem in onem.~~ vse neskladno znanje, kar sem ga imela o rečeh življenja, je bilo ~~od~~ njega. /Komaj slišno in bojevaje se sama s seboj/ Potem pa -

KROLL: Potem?

ROSMER: Rebeka - saj vse to vendar vem.

REBEKA: /se ohrabri/ Da, da - prav imaš. O tem veš dovolj.

KROLL: /jo ostro gleda/ Morda je bolje, če grem.

REBEKA: Ne, ostanite, dragi rektor. /Rosmerju/ ~~Da, to je bilo torej, glej~~ - udejstvovati sem se hotela v novi dobi, ki je napočila. Deležna biti vseh novih misli. -Rektor Kroll mi je nekoč pripovedoval, da je imel Ulrik Brendel veliko moč nad tebojm, ko si bil še deček. Mislila sem, da bi se moralo to posrečiti tudi meni.

ROSMER: S tajnim namenom si prišla semkaj -!

REBEKA: Hotela sem, da bi midva skupaj korakala v svobodo _ naprej, venomer naprej - do skrajnih mej. Toda med teboj in vso, popolno osvoboditvijo je stala ona črna, neprestopna stena.

ROSMER: Kakšna stena?

REBEKA: ~~To mislim tako, Rosmer, da~~ bi se bil ti samo v jasnem solncu lahko svobodno razrasel -pa si bolehal in hiral v mraku takega zakona.

ROSMER: Prvikrat govoriš tako o mojem zakonu.

REBEKA: Ker se nisem upala. Ker bi te bilo begalo.

KROLL: /naredi Rosmerju znamenje/ ~~Sedaj slišiš!~~

REBEKA: /nadaljevaje/ Razumela sem ~~pa~~ dobro, kje ti je najti rešitev. Edino rešitev. In tako sem uravnala svoje delovanje.

ROSMER: ~~Kaj si delovala?~~

KROLL: ~~Ali hočete reči, da -~~

REBEKA: Da, Rosmer - /vstane/ le posedi. Tudi Vi, rektor Kroll. Ampak zdaj mora na dan. Ti ne, Rosmer. Ti si brez krivde. Jaz sem Beato ~~jaz~~ sem jo izvabila na kriva pota -

ROSMER: /poskoči/ Rebeka!

KROLL: /plane pokoncu/ - na kriva pota!

REBEKA: Na pota, ki so jo privedla k mlinskemu potoku. Sedaj vesta - oba.

ROSMER: /kakor omamljen/ Jaz ne razumem. -~~Kaj pravi pravzaprav?~~ Ne besede ne razumem.

KROLL: O da, jaz pa polagoma ~~umevam~~. Rosmer

ROSMER: Toda kaj si storila! Kaj si ji pa mogla reči? Saj ni bilo nič. Prav nič.

REBEKA: Prišepnila sem ji, da se izvijaš iz starih predsodkov.

ROSMER: Ampak - takrat vendar še nisem.

REBEKA: Jaz pa sem vedela, da se to kmalu zgodi.

KROLL: /kima Rosmerju/ Aha!

ROSMER: In potem -? Kaj potem? Sedaj hočem vedeti vse.

REBEKA: Nekaj časa pozneje - sem jo prosila in mučila, naj me pusti odtod.

ROSMER: Zakaj si pa takrat hotela odtod - ~~takrat~~?

REBEKA: Saj nisem hotela. Ostati sem hotela. Ampak dejala sem, da je na obe plati bolje - če pravočasno odidem. ~~Tako postranl~~ sem namignila, da bi se utegnilo kaj - kaj zgoditi, če bi ostala.

ROSMER: To si torej dejala in storila.

REBEKA: Da, Rosmer.

ROSMER: ~~In to si imenovala delovanje?~~

REBEKA: /brez glasu/ Da. Tako sem rekla. /Kratek molk/

ROSMER: Ali si sedaj povedala vse, Rebeka?

REBEKA: Vse.

KROLL: Ne vsega.

REBEKA: /ga ustrašena pogleda/ Kaj ~~naj bi bilo~~ še?

KROLL: Ali ni morala Beata končno verjeti, da je potrebno - ne le najbolje - ampak da je potrebno z ozirom na vas in na Rosmerja, da pridete čimprej drugam? Kaj?

REBEKA: /tiho in nejasno/ Mogoče da sem rekla tudi kaj takega,

ROSMER: /pade v naslonjač pri oknu/ In v te pretkane laži in sleparije je nesrečna bolnica verjela. Trdno verjela! Neomajno! /pogleda Rebeko/ In mene ni nikoli vprašala. Ne z besedico! O, Rebeka - saj vidim - Ti si ji odsvetovala.

REBEKA: Saj si je vtepla v glavo, da ona, žena brez otrok, nima pravice, biti tukaj. In potem si je vmislila, da je dolžna, umakniti se,

ROSMER: In ti - ti nisi storila ničesar, da bi ji izbila iz glave to domišljijo?

REBEKA: Ne.

KROLL: Morda ste jo v tem celo utrjevali? Odgovorite! Ali niste?

REBEKA: Ona me je po vsej priliki tako umevala.

ROSMER: Da, da - in v vsem se je vklonila tvoji volji. In tako se ti je umaknila. /plane pokoncu/ Kako si mogla -Kako si mogla ~~uganjati~~ tako grozno igro?

REBEKA: Mislila sem, da je voliti med dvoje življenj, Rosmer.

KROLL: /strogo poveljevalno/ Vi niste imeli pravice, voliti tako.

REBEKA: /razvneta/ Mar mislita, da sem hodila pa ravnala s hladnim umnim preudarkom? Takrat še nisem bila, kar sem sedaj, ko stojim tukaj ~~in pripovedujem~~. In potem je tudi dvoje vrste volja v človeku, ~~se mi zdi~~! Hotela sem se iznebiti. Beate. Tako ali tako. Pa vendar nisem verjela, da se to kdaj zgodi. Ob vsakem koraku ki me je zamikal se mi je zdelo, da kriči nekaj v meni: Zdaj ne dalje! Ne za korak dalje! In vendar nisem mogla pustiti. Morala sem še za majhno, ~~majhno~~ malenkost naprej. Le prav prav malo. In potem le še malo - in zmerom še malo - in tako se je zgodilo. ~~Tako se gode take reči~~.

/kratka pavza/

ROSMER: /Rebeki/ In kako misliš, da bo sedaj s Teboj? Po vsem tem?

REBEKA: ~~Z menoj bodi kakorkoli~~. Zato ne gre tako natančno.

KROLL: Niti besede, ki bi pričala o kesanju. ~~Morda ga še ne čutite ne~~?

REBEKA: /hladno/ Oprostite, gospod rektor - to je nekaj, kar ~~nikomur nič mar. To~~ opravim sama s seboj.

KROLL: /Rosmerju/ In s tako žensko živiš pod eno streho. Celo v zaupnem razmerju. /gleda na slike/ O - če bi mogli ~~pokojniki~~ - ~~zdaj to gledati!~~

ROSMER: Ali greš v mesto?

KROLL: //vzame klobuk/ Da. Čim prej, tem bolje.

ROSMER: /vzame tudi klobuk/ Tedaj grem s teboj.

KROLL: ~~Kaj nameravaš~~? O, saj sem vedel, da te še nismo popolnoma izgubili.

ROSMER: Torej pojdiva, Kroll! Pojdiva! /Oba odideta skozi predsobje, ne da bi se ozrla po Rebeki. Takoj pristopi Rebeka previdno k oknu in gleda med cvetnjaki vun/

REBEKA: /napol glasno, sama zase/ Tudi danes ne čez brv! Naokoli gresta! Nikdar ne prideta čez mlinski potok. Nikdar ne! /Odide od okna/ Oh, da, da! /pozvoni/

/Helsethova pride z desne/

HELSETH: Kaj pa je, gospodična?

REBEKA: Gospa Helsethova, bodite tako dobri, pa mi prinesite kovčeg iz podstrešja?

HELSETH: Vaš kovčeg?

REBEKA: Da. Onega rujavega iz tulnjeve kože, saj ga poznate.

HELSETH: Seveda. Ampak - Bog nas varuj - kaj mislite na pot, gospodična?

REBEKA: Da, gospa Helsethova, zdaj odpotujem.

HELSETH: Pa kar pri tej priči?

REBEKA: Da le pospravim.

HELSETH: Kaj takega pa še svoj živ dan ne! Pa se vendar kmalu vrnete, kajneda?

REBEKA: Nikdar se ne vrnem.

HELSETH: Nikdar! Za božjo voljo vendar, kaj pa bo na Rosmersholmu, če ne bo več gospodične Westove tukaj? Sedaj je imel gospod pastor prav tako prijetno in po domače.

REBEKA: Da, ampak danes je meni postalo tesno pri srcu, gospa Helsethova.

HELSETH: Tesno! Jezus - zakaj pa?

REBEKA: Bilo mi je, kakor da so se mi zasvetili beli konji.

HELSETH: Beli konji! O belem dnevu!

REBEKA: Ah, beli konji na Rosmersholmu se prikazujejo ob vsakem času.- /z drugim glasom/ Torej kovčeg, gospa Helsethova.

HELSETH: Da, da, kovčeg. /Obe odideti na desno/

ZASTOR.

ČETRTO DEJANJE.

SOBA NA ROSMERSHOLMU.

Pozno zvečer. Svetilka s senčnikom na mizi, je prižgana.

Rebeka stoji pri mizi in spravlja malenkosti v potno torbo. Plašč, klobuk in bela kvačkana ruta na zofi. Helsethova pride z desne/

HELSETH: /govori polglasno in je videti rezervirana/ Gospodična, zdaj so vse stvari zunaj. V veži so pred kuhinjo.

REBEKA: Dobro. Naročili ste tudi voznika?

HELSETH: Tudi. Vprašal je kdaj naj bo tukaj z vozom.

REBEKA: Okoli enajstih. Parnik ~~odide~~ odpluje o polnoči.

HELSETH: /nesigurno/ Ampak gospod pastor? Če ga dotlej ne bo domov?

REBEKA: ~~Vsekakor odpotujem~~. Če ga ne bom več videla, mu lahko recite da mu bom pisala. ~~Dolgo~~ pismo. To mu recite.

HELSETH: Da, to je že vse prav in lepo - to s pisanjem. Ampak - zdi se mi, uboga gospodična, da bi le poskusili še enkrat govoriti z njim.

REBEKA: Morda. Morda pa tudi ne.

HELSETH: ~~Ne~~ - da sem morala to doživeti - nikoli ~~nikjer~~ si ne bi bila mislila.

REBEKA: Kaj ~~bi pa bili mislili~~, gospa Helsethova?

HELSETH: Ah, mislila sem res, da je pastor Rosmer več moža.

REBEKA: Več moža?

HELSETH: Da, bogve da, pravim tako.

REBEKA: Draga gospa, kaj pa mislite s tem?

HELSETH: ~~To mislim:~~ vse kakor je prav in pošteno. Tako se ne bi smel izmuzniti.

REBEKA: /jo pogleda/ ~~Poslušajte~~, gospa Helsethova. Povejte mi odkritosrčno, zakaj ~~pa~~ pravzaprav mislite, da potujem?

HELSETH: Moj ljubi Bog, ~~je že potrebno~~, gospodična. ~~Ej, da, da, da. Ampak le-po se mi res ne zdi od gospoda pastorja. Mortensgard, seveda njemu bi človek še tako ne zameril. Saj njen mož je bil še živ. Tadva se ob najboljši volji nista mogla poročiti. Ampak pastor -ne, glejte, ta-hm!~~

REBEKA: /s slabotnim smehljajem/ Kaj ~~takega~~ ste si mogli misliti o meni in o pastorju?

HELSETH: I, Bog ne zadeni! To se pravi do danes nič.

REBEKA: Danes pa -?

HELSETH: No - po vseh teh grdobijah, ki so o pastorju v časnikih, kakor pripovedujejo ljudje -

REBEKA: A tako!

HELSETH: Zakaj po mojem, če kdo pristopi k Mortensgardovi veri, temu že lahko vse mogoče prisodiš.

REBEKA: O, da, to je že mogoče. Pa jaz? Kaj pravite o meni?

HELSETH: Bog bodi z nami, gospodična - vam mislim ni kdovekaj očitati. ~~Samski ženski se ni tako lahko ustavljati.~~ Vsi smo ljudje, gospodična Westova.

REBEKA: To je ~~resnična~~ beseda, gospa Helsethova. Vsi smo ljudje. -Kaj pa poslušate?

HELSETH: /tiho/ Jezus, zdi se mi, da pride ravno še o pravem času.

REBEKA: /se ustrasi/ ~~Torej vendar!~~ /odločno/ No da. Bodi.

/Ivan Rosmer vstopi skozi predsobje/

ROSMER: /opazi priprave za pot, obrne se k Rebeki in vpraša/ Kaj naj to pomeni?

REBEKA: Odpotujem.

ROSMER: Nemudoma?

REBEKA: Da./Helsethovi/ Torej ob enajstih.

HELSETH: Že dobro, gospodična./Odide na desno/ /kratek molk/

ROSMER: Kam potuješ, ~~Rebeka~~?

REBEKA: Na sever - s parnikom.

ROSMER: Na sever? Kaj hočeš tam?

REBEKA: Saj sem prišla od ondot.

ROSMER: Pa tam nimaš zdaj več kaj ~~opraviti~~. izbral

REBEKA: ~~Saj~~ tudi tukaj ne.

ROSMER: Kaj pa hočeš začeti?

REBEKA: Ne vem. Le gledati hočem kako bi napravila vsemu konec.

ROSMER: Napravila konec?

REBEKA: Rosmersholm me je strl.

ROSMER: /pazno/ Kaj praviš?

REBEKA: Strl - do kraja - brez rešitve. -Ko sem prišla,sem imela še tako svežo, pogumno voljo. Sedaj me je podjarmila tuja postava.-Ne verjamem,da bi se v bodoče še upala na kako stvar.

ROSMER: Zakaj ne? Kakšno postavo misliš pravzaprav....

REBEKA: ~~A,dragi,~~ ne govoriva sedaj o tem.-Kaj je pa s teboj in z rektorjem

ROSMER: Pobotala sva se.

REBEKA: Tako. ~~To se je torej zgodilo.~~ - vse žalostno

ROSMER: Zbral je doma ves naš stari prijateljski krog. Dopovedali so mi, da ni delo zame, oplemenjevati duše.-Vrhutega je pa samo ob sebi tako brezupno.-Odrečem se.

REBEKA: Da,da - morda je res najbolje. zelo

ROSMER: ~~Zdaj govoriš tako?~~ Ali je to zdaj tvoje mnenje?

REBEKA: Prišla sem do tega mnenja. Zadnje dni.

ROSMER: Lažeš,Rebeka.

REBEKA: Lažem-!

ROSMER: Lažeš. Nikdar nisi verovala vame. ~~Nikdar nisi verjela,da sem mož, ki bi lahko priboril kakšno zmago.~~

REBEKA: ~~Verjela sem, da bi bilo nama obema mogoče.~~

ROSMER: To ni res. Mislila si, da bi sama lahko storila kaj velikega v življenju. Mislila si, da bi me lahko požabila za svoje namene. Tvojim nameram naj bi bil služil. To si mislila,

REBEKA: ~~Poslušaj me~~ Rosmer -

ROSMER: /sede na zofo/ Ah, le pusti. ~~Sedaj vidim do dna~~. Bil sem samo vosek v tvojih rokah.

REBEKA: Rosmer, poslušaj me. ~~Pomeniva se o tem.~~ Zadnjikrat /sede na stol poleg zofe/ O vsem tem sem ti hotela pravzaprav pisati - čim bi prišla na sever. Vendar je bolje, da slišiš že sedaj.

ROSMER: Ali nisi še vsega priznala?

REBEKA: Največjega še ne.

ROSMER: Največjega?

REBEKA: Tistega, česar še slutil nisi. Kar daje vsemu drugemu luč in senco.

ROSMER: /maje z glavo/ Niti besede ne razumem.

REBEKA: Res, da sem nekoč skušala z zvijačo priti na Rosmersholm.Ker sem menila, da bi tukaj lahko našla svojo srečo. Tako ali tako -razumeš?

ROSMER: Saj si tudi dosegla - kar si hotela.

REBEKA: Zdi se mi, da bi bila dosegla karkoli - takrat. Kajti takrat sem imela še svojo pogumno,svobodno rojeno voljo.Obzirov nisem poznala. Nobenega razmerja, ki bi me bilo oviralo na poti. -Potem pa se je pojavilo tisto, kar mi je zlomilo voljo - me tako jadno preplašilo za vse življenje.

ROSMER: Kaj se je pojavilo? Govori tako, da te lahko razumem.

REBEKA: Pograbilo me je - tista divja nepremagljiva sila - O Rosmer-

ROSMER: Sila? Tebe!Po čem?

REBEKA: Po tebi.

ROSMER: /hoče planiti/ Kaj je to?

REBEKA: /ga zadrži/ Posedi,dragi.Še več moraš izvedeti.

ROSMER: In reči hočeš - da si me ljubila - na tak način!

REBEKA: Takrat sem mislila, da se mora temu reči ljubezen.Mislila sem,da je to ljubezen.Pa ni bila. Bilo je, kakor ti pravim.Divja nepremagljiva sila.

ROSMER: /s težavo govoreč/ Rebeka - ali si res ti - ti sama - o kateri mi pripoveduješ vse to

REBEKA: Da, kaj praviš,Rosmer?

ROSMER: In iz tega - iz te sile je prišlo vse, čemur praviš -delovati?

REBEKA: Bilo je nad menoj,kakor vihar na morju.Bilo je,kakor eden tistih viharjev,ki jih imamo gori na severu pozimski čas.To pograbi človeka - in drvi z njim tako daleč,kakor le hoče.Na odpor še misliti ni.

ROSMER: In tedaj je pomedlo ubogo Beato v mlinski potok.

REBEKA: Da, ob tistem času je bilo med menoj in Beato kakor boj na krilju ladje.

ROSMER: Ti si bila zares najmočnejša na Rosmersholmu. Močnejša od mene in Beate skupaj.

REBEKA: Poznala sem te dovolj, da sem vedela - da ni poti do tebe,dokler se ne osvobodiš v svojih razmerah in v svojem duhu.

ROSMER: ~~Ali~~ ne razumem te,Rebeka. Ti-ti sama - vse tvoje ravnanje mi je nerazrešna uganka.Sedaj sem vendar svoboden v duhu in v razmerah.Ti stojiš tik pred ciljem,ki si ga izbrala od začetka. In vendar-!

REBEKA: Nikdar nisem bila dalje od cilja,nego zdaj.

ROSMER: -in vendar,pravim - ko sem te včeraj vprašal - prosil.Bodi moja žena - tedaj si zakričala,kakor v strahu,~~pa si dejala,da to ne more nikdar biti.~~

REBEKA: Tedaj sem zakričala v obupu.

ROSMER: Zakaj?

REBEKA: Ker mi je Rosmersholm vzel moč. Tukaj je bila oslabljena in strta moja lastna,~~pogumna~~ volja! Zame je minil čas,ko bi bila tvegala vse do skrajnega. Izgubila sem energijo za delovanje,Rosmer!

ROSMER: Povej mi, kako se je to zgodilo.

REBEKA: Zgodilo se je, ker sva živela skupaj.

ROSMER: Kako to? Kako?

REBEKA: ~~Ko~~ sem ostala sama s teboj in ko si ti postal ti -

ROSMER: No - kaj -?

REBEKA: -kajti ti nisi bil nikdar ti sam, dokler je živela Beata -

ROSMER: ~~Žal, glede tega imaš prav.~~

REBEKA: Toda ko sem smela potem tukaj živeti s teboj - brez sveta - v samoti - ~~ko si mi dajal svoje misli brez pridržka -vsak občutek,nežno in mehko, kakor si čutil ti -~~ tedaj se je zgodila velika izpremememba z menoj. Polagoma,razumeš?Skoraj neopazna,toda premogočna ob koncu. Do dna mojega srca.

ROSMER: O Rebeka ~~kaj je vendar~~ to?

REBEKA: Tisto drugo čustvo - tista grda ~~poltna sla~~ se je izgubila daleč,tako daleč od mene. Vse razburkane sile so se polegle in ~~čisto~~ pomirile. Duševni mir me je obšel -tišina,kakor na ptičji gori, ~~tam gori~~ pri nas pod polnočnim solncem.

ROSMER: Povej mi še več o tem. Vse, kar mi imaš povedati.

REBEKA: Ni več mnogo. Le še eno - da je tedaj vstala v meni ljubezen.Velika ljubezen,ki se odreka,ki se zadovoljuje s skupnim bivanjem,kakor je bilo med nama.

ROSMER: O, če bi bil le na tihem kaj slutil o tem!

REBEKA: Bolje je tako,kakor je. Včeraj, ko si me vprašal,ali ti hočem biti žena,je zavriskalo v meni -

ROSMER: Kajneda,Rebeka? Tako sem tudi jaz razumel.

REBEKA: Za trenotek,da. Ker sem se izpozabila.Bila je moja nekdanja drzna volja,ki se je hotela zopet osvoboditi. Ali zdaj nima več moči - trajno ne.

ROSMER: Kako tolmačiš, kar se ti je zgodilo?

REBEKA: Nazor Rosmerjevega rodu o življenju - pravzaprav tvoj nazor o življenju - je okužil mojo voljo.

ROSMER: Okužil?

REBEKA: Tako da je zbolela. Zasužnjil jo je z zakoni,ki prej niso veljali za njo. Ti in življenje s teboj - to je oplemenitilo moje mišljenje.

ROSMER: Oh, če bi smel resnično verjeti!

REBEKA: Zares lahko verjameš.Rosmerjev nazor o življenju plemeniti.Toda /zmajuje z glavo/ - toda- toda -

Narodno gledališče * ARHIV * v Ljubljani

ROSMER: Toda - ? Kaj?

REBEKA: Toda srečo ubija.

ROSMER: Kaj praviš,Rebeka?

REBEKA: Vsaj meni.

ROSMER: Mar veš to tako gotovo? Če bi te pa zopet vprašal -če bi te prosil prav iz srca -

REBEKA: O,dragi moj -tega ne ponavljaj nikdar več! Nemogoče je!-Kajti še nekaj moraš izvedeti - za menoj je preteklost.

ROSMER: Še več, nego si mi povedala?

REBEKA: Da, še nekaj drugega in še več.

ROSMER: /s trudnim smehljajem/ Ali ni čudno,Rebeka, da sem včasi slutil nekaj takega?

REBEKA: Pa vendar?

ROSMER: Verjel nisem nikoli. Le v mislih sem se igral s tem.

REBEKA: Ako zahtevaš, ti povem tudi to.

ROSMER: Ne,ne! Še besede ne maram slišati. Bodi karkoli -pozabljeno je pri meni.

REBEKA: Toda pri meni ni.

ROSMER: O,Rebeka!

REBEKA: Da - to je tako grozno. Sedaj ko se mi ponuja vsa sreča življenja s polnimi rokami, sem postala taka, da mi zapira pot moja lastna preteklost.

ROSMER: Tvoja preteklost je mrtva, Rebeka. Sedaj nima več moči nad teboj. Nima več zveze s teboj - ~~kakršna si sedaj~~.

REBEKA: ~~Oj, dragi moj, to so pač le besede.~~ Kaj pa nekrivda? Odkod naj jo vzamem?

ROSMER: /žalosten/ Da, da nekrivda.

REBEKA: Nekrivda. V njej je sreča in veselje. To je bil nauk, ki si ga hotel oživiti v vseh tistih radostnih plemenitnikih bodočnosti.

ROSMER: O, ne spominjaj me tega! To so bile le nedosanjane sanje, Rebeka. Prenagljeno navdihnenje, ki sam več ne verujem vanj. Ljudje se ne dado plemeniti od zunaj.

REBEK: /tiho/ Ali misliš, da tudi s tiho ljubeznijo ne?

ROSMER: /globoko zamišljen/ Da, to je - to bi bilo največje. Skoraj najkrasnejši plod vsega našega življenja. - Ako bi moglo biti tako. /nemirno/ Ali kako naj pridem na jasno s tem vprašanjem? Kako do dna?

REBEKA: Rosmer, ali mi ne verjameš?

ROSMER: O, Rebeka - kako naj se popolnoma zanesem na te? Na te, ki si toliko tajila in skrivala! - Zdaj prihajaš s tem. Če kaj nameravaš, povej mi odkrito. Ali bi rada dosegla to ali ono? Saj tako rad storim za te, kar le morem.

REBEKA: /vije roke/ O, ta ubijajoči dvom -! Rosmer-Rosmer!

ROSMER: Kaj ali ni to strašno? Pa si ne morem kaj. Nikdar se ne iznebim tega dvoma. Nikdar ne bom prepričan, da si moja v popolni in čisti ljubezni.

REBEKA: Ali pa ne priča na dnu tvoje duše prav nič za to, da se je zgodila izprememba v meni! In da je prišla ta izprememba od tebe - samo od Tebe!

ROSMER: Ah, jaz ne verujem več v svojo moč, ki bi izpreminjala ljudi. V ničemer ne verujem več vase. Ne verujem več ne vase, ne vate.

REBEKA: /ga mračno pogleda/ Kako pa misliš tedaj živeti dalje?

ROSMER: Da, tega sam ne vem. O tem si nisem na jasnem. Ne verjamem, da morem dalje živeti. In ne poznam na vsem širnem svetu ničesar, za kar

bi se izplačalo živeti.

REBEKA: O,življenje - se obnavlja iz sebe. Držimo se ga. Saj ga moramo dosti zgodaj pustiti.

ROSMER: /poskoči nemiren/ Torej mi vrni vero! Vero vate,Rebeka.Vero v tvojo ljubezen.Dokaza! Dokaza hočem!

REBEKA: Dokaza? Kako naj dokažem -!

ROSMER: Moraš! /Hodi semintja/ Ne prebijem je te puste - te strašne praznote v sebi te- te čmočno trkanje na vrata predsobja/

REBEKA: /poskoči/ A - ali si slišal?

/vrata se odpro.Ulrik Brendel vstopi. Na sebi ima likano srajco, črno suknjo in hlače staknjene v dobre škornje. Sicer je oblečem kakor v prvem dejanju.Videti je zbegan/

ROSMER: Ah, vi ste, gospod Brendel!

BRENDEL:Johannes fant moj - pozdravljam te - in ostani zdrav!

ROSMER: Kam pa hočete tako pozno?

BRENDEL: Navzdol.

ROSMER: Kaj?

BRENDEL: Proti domu grem, dragi moj učenec. Domotožje me je prijelo.Vabi me veliki nič.

ROSMER: Ali se vam je kaj zgodilo, gospod Brendel? ~~Kaj pa je?~~

BRENDEL: Toraj si opazil izpremembo? Da - kako nebi! Ko sem zadnjič stopil v to dvorano, sem stal pred teboj imovit mož in sem trkal na svoj žep.

ROSMER: ~~Tako. Ne razumem popolnoma.~~

BRENDEL: Kakršnega me pa vidiš nocoj, sem odstavljen kralj na pepelišču svojega požganega gradu.

ROSMER: Če vam lahko kaj pomagam -

BRENDEL: Ohranil si si otroško srce, Johannes. Ali bi mi lahko kaj posodil?

ROSMER: Kako rad!

BRENDEL: Ali bi lahko pogrešal ideal ali dva?

ROSMER: Kaj naj bi mogel pogrešati?

BRENDEL: Nekoliko odloženih idealov.S tem lahko storiš kaj dobrega.Kajti jaz nimam ničesar več. Prazen sem in suh.

REBEKA: Ali niste imeli svojih predavanj?

BRENDEL: Ne, dražestna dama! Kje neki! Stojim vam, da bi iztresel svoje obilje, pa obstrmim in opazim, da sem bankeroten.

REBEKA: Pa vsa vaša nenapisana dela?

BRENDEL: Petindvajset let sem sedel, kakor skopuh na svoji zaklenjeni blagajni. Včeraj pa, ko jo hočem odpreti in vzeti iz nje zaklad - ga ni. Časa zob ga je zglodal in ostal je sam prah. Slama je vzela vso gizdavo krasoto.

ROSMER: Ali pa veste to tako gotovo?

BRENDEL: Za dvome še prostora nima, dragi moj. Predsednik me je prepričal.

ROSMER: Predsednik?

BRENDEL: No da - ali pa ekselenca. Comme vous voulez.

ROSMER: Kdo naj bi bil to?

BRENDEL: Peter Mortensgard seveda.

ROSMER: Kaj?

BRENDEL: /skrivnostno/ Pst, pst, pst! Peter Mortensgard je poglavar in gospodar bodočnosti. Nikdar nisem stal pred obličjem večjega moža. Peter Mortensgard ima v sebi poklic za vsemogočnost. On zmore vse, kar hoče.

ROSMER: Ah, tega vendar ne verjemite!

BRENDEL: Da, da, dragi moj! Kajti Peter Mortensgard noče nikdar več, nego more. Peter Mortensgard je zmožen, živeti življenje brez idealov. In vidiš - to je velika skrivnost delovanja in zmagovanja. To je vsa modrost tega sveta. Pa basta.

ROSMER: /tiho/ Zdaj razumem; revnejši odhajate, nego ste prišli.

BRENDEL: Bien! Tvoj stari učitelj ti bodi vzgled. Izbrisi vse, kar ti je vtepel v glavo. Ne zidaj svojega gradu na nezanesljivem pesku. Varuj se in preizkusi natančno - preden staviš kaj na mično bitje, ki ti sladi življenje.

REBEKA: Ali merite s tem name?

BRENDEL: Da ljubezniva morska deklica!

REBEKA: Zakaj se ne more staviti na me?

BRENDEL: /stopi bližje/ Rekli so mi, da bi moj nekdanji učenec rad pripravil stvar, ki pomeni življenje do zmage.

REBEKA: No - in?

BRENDEL: Zmaga mu je gotova. Toda - pozor! Prosim - samo z neizogibnim pogojem.

REBEKA: S kakšnim?

BRENDEL: /jo prime nežno za roko ob zgibu/ Da gre ženičica, ki ga ljubi, vesele volje v kuhinjo in si odseka nežni, mali,rožnobeli prstič - tukaj,prav ob srednjem členu. Stem, da si omenjena ljubeča ženičica - zopet vesele volje - odreže svoje imenitno levo uho./Jo izpusti in se obrne k Rosmerju/ Pozdravljen moj zmagujoči Johannes.

ROSMER: Ven hočete? V temni noči?

BRENDEL: Temna noč je najboljše. Mir z vami! /Odide. Nekaj časa je vse tiho v sobi/

REBEKA: /težko dihajoča/ Ah tako soparno in zatohlo je tukaj! /Gre k oknu, odpre in ostane tam/

ROSMER: /sede v naslonjač pri peči/ Vendar ni drugega izhoda, Rebeka.Vidim, da moraš odtod.

REBEKA: ~~Da, nimam izbirati.~~

ROSMER: Izrabiva še zadnje trenotke.Pridi, sedi sem k meni.

REBEKA: /sede na zofo/ Kaj mi imaš povedati,Rosmer?

ROSMER: Najprej ti imam povedati, da ti za bodočnost ni treba skrbeti.

REBEKA: /s slabim smehljajem/ Moja bodočnost!

ROSMER: Premislil sem vse možnosti. Že davno.Karkoli se zgodi za te je poskrbljeno.

REBEKA: ~~Še to ti dragi moj!~~

ROSMER: To bi bila vendar morala vedeti.

REBEKA: Leta so minila, odkar sem mislila na take reči.

ROSMER: Da, da - mislila si pač, da mora vedno ostati tako,kakor je bilo.

REBEKA: Da, to sem mislila.

ROSMER: Tudi jaz. Če pa bi moral s sveta...

REBEKA: Ah, Rosmer - živel boš dalje nego jaz.

ROSMER: S svojim bednim življenjem pač lahko storim kar sam hočem.

REBEKA: Kaj pomeni to? ~~Na to pač ne misliš!~~

ROSMER: ~~Ali bi se ti zdelo tako čudno?~~ Izza ~~jednega~~,žalostnega poraza,ki sem ga doživel!Jaz, ki sem hotel stvar svojega življenja dovesti do zmage-! In zdaj sem pustil vse na cedilu - še preden se je bitka prav začela!

Narodno gledališče * ARHIV * v Ljubljani

REBEKA: Začni ~~zopet~~ boj, Rosmer! Videl boš, da zmagaš - ~~če poizkusiš~~. Stotero - tisočero duš oplemenitiš. ~~Le poizkusi!~~

ROSMER: O, Rebeka, saj nimam več zaupanja ~~v stvar svojega življenja~~!

REBEKA: Saj je tvoja stvar že preizkušena. ~~Vsaj~~ eno bitje si oplemenitil. Mene, za vse življenje.

ROSMER: Ah, če bi ti v tem lahko verjel!

REBEKA: /vije roke/ Rosmer, ~~ali ne veš ničesar~~ - ničesar, kar bi ti lahko dalo vero?

ROSMER: /se zgane kakor v strahu/ Ne vprašuj tega! ~~Ničesar več~~, Rebeka! Ne besedice več!

REBEKA: ~~Pač, prav o tem se morava pomeniti.~~ Ali veš kaj, kar bi lahko uničilo dvom? ~~Jaz ne vem res ničesar.~~

ROSMER: Sreča za te, da ne veš ničesar. Sreča za oba.

REBEKA: Ne, ne, ne - s tem se ne potolažim. Če veš kaj, kar bi me lahko odvezalo pred teboj, tedaj zahtevam, da mi poveš.

ROSMER: /kakor nehote, proti svoji volji/ ~~Razmisliva toraj~~. Praviš, da je v tebi velika ljubezen. Da je po meni oplemenitena tvoja duša. Ali je tako? Ali si prav računala? Ali naj preizkusiva račun?

REBEKA: Pripravljena sem.

ROSMER: Kdaj naj se zgodi?

REBEKA: Kadar hočeš. Čim prej, tem bolje.

ROSMER: ~~Da vidiva toraj~~, Rebeka - če bi - meni na ljubo - še nocoj - /obmolkne/ ~~One~~, ne, ne, ne!

REBEKA: Pač, Rosmer, pač! Povej, pa se boš prepričal.

ROSMER: Ali imaš poguma - da bi šla - ~~vesele volje, kakor pravi Ulrik Brendel~~ - meni na ljubo - še nocoj ~~vesele volje~~ - isto pot - ki jo je šla Beata?

REBEKA: /vstane skoraj brez glasu/ Rosmer!

ROSMER: ~~Da vidiš~~, to je vprašanje, ki se ga ne rešim nikdar več - ~~ako~~ odideš. Vsako uro se mi bo vračalo. Zdi se mi, da te vidim živo pred seboj. Na brvi stojiš. Zdaj se nagibaš čez ograjo. Vrti se ti - in te vleče v strujo! - Ne - umikaš se. Ne upaš si - kar se je upala ona.

REBEKA: Toda če bi imela pogum? ~~In veselo voljo~~? Kaj tedaj?

ROSMER: Tedaj bi ti moral verjeti. Tedaj bi dobil ~~tudi~~ zopet vero v delo svojega življenja. Vero v moč, ki lahko plemeniti človeške duše. Vero, da se da človeška duša oplemenititi.

REBEKA: /vzame polagoma ruto in jo ogrne okoli glave. Odločno/ To vero dobiš ~~zopet~~.

ROSMER: Rebeka, ti imaš pogum in voljo za to?

REBEKA: To presodiš jutri - ~~ali pozneje~~ kadar me izvlečejo.

ROSMER: /se prime za čelo/ Vabljiva groza je v tem!

REBEKA: ~~Kajti tam doli nočem obležati. Poskrbeti moraš, da me najdejo.~~

ROSMER: /plane kvišku/ Toda vse to - je vendar blazno. Potuj - ali pa ostani! Še to pot ti bom verjel na besedo.

REBEKA: Prazne besede, Rosmer. Nikar zopet strahopetnosti in bega. ~~Kako bi mi mogel poslej še verjeti samo na besedo?~~

ROSMER: Nočem videti tvojega poraza, Rebeka.

REBEKA: Ne bo poraz.

ROSMER: Bo. Nikdar nikoli ne misliš, da bi šla Beatino pot,

REBEKA: Ne verjameš?

ROSMER: Nikoli ne. Ti nisi, kakor Beata. Ne stojiš pod silo napačnega nazora o življenju.

REBEKA: Stojim pa pod močjo Rosmersholmskega nazora o življenju ~~sedaj~~. Kar sem zgrešila, poravnam, ~~kakor se spodobi~~.

ROSMER: /jo nepomično gleda/ Do tod si dospela?

REBEKA: Do tod.

ROSMER: /odločno/ Dobro torej. Tedaj stojim jaz pod močjo našega osvobojenega nazora o življenju, Rebeka. Ni ga sodnika nad nami. Zato moramo gledati, da se sodimo sami.

REBEKA: /ga napačno razume/ Tudi to, tudi to. Moja smrt osvobodi, kar je največje in najbolje v tebi.

ROSMER: Ah, v meni ni več kaj osvoboditi.

REBEKA: Je, je. Toda jaz - jaz ne bi bila poslej nič druzega, kakor hudoben morski duh, ki bi hodil po ladji, ki naj te nosi dalje in jo zadrževal. Mar naj vlačim še dalje svoje popačeno življenje? Naj raz-

mišljam o sreči, ki sem jo zaigrala s svojo preteklostjo?Jaz moram izginiti,Rosmer.

ROSMER: Če greš ti - grem s teboj.

REBEKA: /se skoraj neopazno nasmehne in ga gleda;tiho/ Da,le pridi,da boš priča -

ROSMER: S teboj grem,pravim.

REBEKA: Da, do brvi. Na njo se pa le ne upaš.

ROSMER: Ali si opazila to?

REBEKA: /žalostna/ Da, in zato je moja ljubezen izgubila up.

ROSMER: Rebeka - roko. Ti polagam na glavo /stori/ in s tem si moja prava žena.

REBEKA: /ga prime za obe roke in mu nasloni glavo na prsi/ Hvala,Rosmer. /izpusti ga/ Sedaj pa grem - vesele volje.

ROSMER: Mož in žena morata iti skupaj.

REBEKA: Samo do brvi.

ROSMER: In tudi nanjo. Dokoder ti,grem jaz s teboj.Kajti zdaj si upam.

REBEKA: Ali si tako trdno prepričan,da je ta pot najbolja za te?

ROSMER: Edina je, to vem.

REBEKA: Če se pa motiš?Če je samo slepilo?Beli konj z Rosmersholma?

ROSMER: Bodisi.Temu ne uidemo - mi s tega dvora.

REBEKA: Tedaj ostani tukaj,Rosmer!

ROSMER: Mož pojdi za ženo,kakor žena za možem.

REBEKA: Da, ali prej mi še povej:Ali greš ti za menoj,ali jaz za teboj?

ROSMER: Tega vprašanja ne razvozlava nikdar.

REBEKA: In vendar bi tako rada vedela.

ROSMER: Drugi hodiva za drugim,Rebeka.Jaz za teboj,ti za menoj.

REBEKA: Tako je pač.

ROSMER: Kajti oba sva zdaj eno.

REBEKA: Da, Zdaj sva eno.Pridi! Vesele volje greva./Odideta držeča se za roko, skozi predsobje in zavijeta na levo/

/Vrata ostanejo odprta.-Oder ostane nekaj časa prazen,potem odpre Helsethova desna vrata/

HELSETH:Gospodična - voz je že - /ogleduje se/ Ni ju v sobi?Skupaj zunaj osoraj? No,no - to je pa že-! Hm. /Gre v predsobje,ozira se tam

na okrog in se vrne/ Tudi na klopi nič.Ne,ne./gre k oknu in gleda vun/ Jezus! Tam belo! Zares stojita skupaj na brvi! Bog se usmili ubogih grešnikov! Ali se ne objemata? /zakriči/ Ah - dol - oba! V potok. Pomagajte! Pomagajte! /Kolena se ji šibe,drži se se za stol, komaj govori/ Ne - ni je pomoči - rajna gospa je prišla ponja.

K O N E C.